

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЯ ПОСТАНОВЛЕНІЯ И РАСПОРЯЖЕ- НІЯ, КАСАЮЩІЯСЯ ЮЖНОРУССКАГО КРАЯ.

I.

ОБЩІЯ

ПОСТАНОВЛЕНІЯ И РАСПОРЯЖЕНІЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА.

Объ освобожденіи, въ некоторыхъ случаяхъ, отъ тѣлесныхъ наказаній временно—обязанныхъ крестьянъ, коимъ объявлено Высочайшее благоволеніе. Въ дополненіе 8 пункта прил. къ 19 ст. XV Т. улож. о наказ. постановлено, что тѣхъ крестьянъ, вышедшихъ изъ крѣпостной зависимости, которымъ лично, а не въ числѣ другихъ объявлено было высочайшее благоволеніе, если притомъ они не подвергались наказаніямъ по суду, въ прежнее время, могутъ быть подвергаемы тѣлесному наказанію только въ томъ случаѣ, когда они признаны виновными въ преступленіяхъ, за которыя въ законахъ опредѣлены или лишеніе всѣхъ правъ состоянія, или же лишеніе всѣхъ особенныхъ, лично и по состоянію присвоенныхъ правъ и преимуществъ, или заключеніе въ сми- рительномъ домѣ съ потерю нѣкоторыхъ особенныхъ правъ и преимуществъ, и не иначе, какъ по испрошеніи высочайшаго соизволенія на приведеніе при- говора въ исполненіе. (Пол. глав. ком. объ устр. сельск. сост. 26 сент. 1861 г. въ сен. вѣд. 14 ноябр. 1861 г. № 91).

О введеніи взаимнаго страхованія отъ огня имуществъ въ городахъ и мѣстечкахъ имперіи. Положеніемъ комитета гг. министровъ 10 октября 1861 г. опредѣлено: разъяснивъ, черезъ начальниковъ губерній, домовладѣльцамъ городовъ, посадовъ и мѣстечекъ пользу взаимнаго страхованія имуществъ отъ огня и различныя системы этого страхованія, предложить имъ, не пожелаютъ ли они учредить общества взаимнаго страхованія на слѣдующихъ условіяхъ: а) участіе во взаимномъ страхованіи предоставляется на волю каждаго изъ владѣльцевъ; б) взаимное страхованіе можетъ быть учреждено отдѣльное по каждому городу, или общее по нѣсколькимъ городамъ; в) избраніе той или другой системы страхованія и начертаніе подробныхъ правилъ по страхованію, предоставляется усмотрѣнію самихъ владѣльцевъ и съ этою цѣлью имъ дозво- ляется составить изъ среды себя временную комисію отъ 3 до 5 лицъ. При

желаніи же домовладѣльцевъ одного города учредить взаимное страхованіе въ соединеніи съ другими городами, заявляется о томъ губернскому начальству, которое, по полученіи подобныхъ заявленій отъ двухъ или болѣе городовъ, разрѣшаетъ присылку въ одинъ изъ нихъ уполномоченныхъ отъ прочихъ, для составленія проекта положенія; г) для покрытія убытковъ, превышающихъ годовую премію, можетъ быть испрошенъ кредитъ изъ городскихъ и общественныхъ суммъ, по приговору подлежащаго общества, а гдѣ сіе не представится возможнымъ, то изъ казны, въ размѣрѣ, соответствующемъ нынѣ производимымъ въ пожарныхъ случаяхъ ссудамъ, т. е. не свыше $\frac{1}{3}$ суммы убытковъ, впредь до составленія запаснаго капитала, равняющагося этому размѣру. (Пол. ком. мин. 10 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 28 ноябр. 1861 г. № 93).

О принятіи неизлѣчимо больныхъ и престарѣлыхъ солдатокъ, въ богадѣльни приказовъ общественнаго призрѣнія. Постановлено, что въ богадѣльни приказовъ общественнаго призрѣнія, по распоряженію губернскаго начальства, отсылаются солдаты, какъ замужнія, такъ и вдовы, неизлѣчимо больныя, умалишенныя, равно престарѣлыя, дряхлыя и калеки, съ производствомъ на сихъ женщинъ солдатскаго пайка отъ казны. (Ми. гос. сов. 23 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 28 ноябр. 1861 г. № 93).

Объ отміньи троекратной публикаціи въ вѣдомостяхъ, при выѣздѣ частныхъ лицъ за границу. Отмѣненъ пунктъ 2 ст. 436 устава о паспорт. и бѣгл. (св. зак. 1837 г. Т. XIV), въ коемъ содержится правило о троекратной публикаціи въ вѣдомостяхъ объ отъѣздѣ за границу, и въ дополненіе подлежащихъ статей того же устава постановлено, что мѣсто и лица, отъ коихъ зависитъ выдача отъѣзжающимъ за границу, какъ русскимъ подданнымъ, такъ и иностранцамъ, свидѣтельствъ о неимѣніи къ тому препятствій, обязаны выдавать подобныя свидѣтельства, если на отбывающихъ за границу не были предъявлены или не поступили въ установленномъ порядкѣ въ сіи мѣста или къ симъ лицамъ, по день выдачи означенныхъ свидѣтельствъ, законныя требованія со стороны частныхъ кредиторовъ или со стороны правительственныхъ мѣстъ и лицъ. (Ми. гос. сов. 23 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 8 дек. 1861 г. № 98).

Объ учрежденіи совѣта министровъ. 12 Ноября 1861 г. послѣдовало высочайшее повелѣніе объ учрежденіи совѣта министровъ и о порядкѣ движенія дѣлъ въ ономъ. Цѣль учрежденія сего совѣта министровъ и главноуправляющихъ, подъ личнымъ предѣлательствомъ самаго Государя, видна изъ высочайшаго повелѣнія, въ которомъ сказано: «Государь Императоръ, имѣя въ виду, что кромѣ дѣлъ государственнаго управленія, требующихъ высочайшаго разрѣшенія или утвержденія, и представляемыхъ Его Величеству чрезъ государственный совѣтъ, комитетъ министровъ и другія высшія государственныя учрежденія, есть много дѣлъ, по существу своему представляемыхъ Его Величеству непосредственно министрами и главноуправляющими отдѣльными частями государственнаго управленія, — извоилъ признать полезнымъ, для соблюденія общей системы и единства, при разрѣшеніи дѣлъ сего рода, подвергать предварительному, въ присутствіи Государя Императора, обсужденію и разсмотрѣнію всѣхъ министровъ и главноуправляющихъ тѣхъ изъ сихъ дѣлъ, кои по роду ихъ требуютъ общаго соображенія.»

Такимъ образомъ, на предварительное разсмотрѣніе совѣта министровъ, въ присутствіи Государя, поступають изъ министерствъ и главныхъ управле-

ний: а) виды и предположенія къ устройству и усовершенствованію разныхъ частей, вѣренныхъ каждому министерству и главному управленію; б) свѣденія о ходѣ работъ по устройству и усовершенствованію разныхъ частей, за- вѣдываемыхъ министрами и главными управленіями, и предположенія, объ устра- неніи тѣхъ затрудненій, кои при производствѣ сихъ работъ могутъ встрѣтиться; в) первоначальныя предположенія, возникающія въ министерствахъ и глав- ныхъ управленіяхъ, о необходимости отмѣнить или измѣнить какой либо изъ дѣйствующихъ законовъ, съ тѣмъ, чтобы проектъ закона, составленный въ слѣдствіе разсмотрѣннаго такимъ порядкомъ предположенія, былъ министер- ствомъ или главнымъ управленіемъ внесенъ на разсмотрѣніе государственнаго совѣта; г) тѣ мѣры, требующія общаго содѣйствія разныхъ вѣдомствъ и управ- леній, кои по существу своему не подлежатъ разсмотрѣнію другихъ высшихъ государственныхъ учреждений; д) свѣдѣнія о важнѣйшихъ распоряженіяхъ каждаго министерства и главнаго управленія по его вѣдомству, требующихъ общаго соображенія. Свѣдѣнія сіи должны быть заявляемы въ совѣтъ минист- ровъ съ тою цѣлю, чтобы каждому министру и главноуправляющему были извѣстны главнѣйшія дѣйствія и распоряженія другихъ министерствъ и главныхъ управленій; е) заключенія особыхъ комиссій, учреждаемыхъ по высочайшимъ повелѣніямъ, для разсмотрѣнія отчетовъ министровъ и главныхъ управленій; и ж) тѣ дѣла, кои по особымъ повелѣніямъ Государя, будутъ назначены для предварительнаго разсмотрѣнія и обсужденія въ совѣтъ министровъ. (Выс. пов. 12 ноябр. 1861 г. въ сен. вѣд. 17 ноябр. 1861 г. № 92).

II.

МѢСТНЫЯ

ПОСТАНОВЛЕНІЯ И РАСПОРЯЖЕНІЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА.

Объ облегченіи владѣльцевъ крымскихъ имѣній при взысканіи казенныхъ долговъ. Относительно оказанія облегченій владѣльцамъ крымскихъ имѣній, при взысканіи съ нихъ казенныхъ долговъ за неисправныхъ подрядчиковъ, принимавшихъ разныя поставки для Черноморскаго вѣдомства въ 1807—1819 годахъ, — постановлено: отъ взысканія долговъ, по неисправнымъ подрядамъ для черноморскаго вѣдомства, въ количествѣ 91,480 руб. освободить, съ утвержденія генералъ-губернатора, тѣхъ владѣльцевъ заложенныхъ имѣній, которые представляютъ доказательства, что имъ, при покупкѣ сихъ имѣній, не было извѣстно, что они состоятъ въ залогъ казны. (Пол. ком. мин-въ 20 ію- ня и 4 іюля 1861 г. въ сен. вѣд. 13 окт. 1861 г. № 82.)

Объ учрежденіи почетныхъ бюстителей приходскихъ училищъ войска Донскаго. Для ближайшаго попеченія о приходскихъ училищахъ войска Донскаго въ хозяйственномъ и нравственномъ отношеніи, учреждается званіе по- четныхъ бюстителей; въ почетные бюстители избираются станичными обще- ствами отставные чиновники, урядники, и козаки войска Донскаго, но только тѣ, которые сами изъявляютъ на это согласіе и готовность принимать особенное участіе въ благосостояніи училищъ; они утверждаются въ званіи наказнымъ атаманомъ и выбываютъ только по собственному желанію, или же, когда служ-

ба ихъ признана будетъ училищнымъ начальствомъ бесполезною для училища. Состоящіе въ званіи почетныхъ блюстителей освобождаются отъ всякой другой службы по войску. (Пол. воен. сов. 31 авг. 1861 г. въ сен. вѣд. 17 окт. 1861 г. № 83).

О продолженіи срока ярмарокъ въ городѣ Зеньковѣ. Продолженъ срокъ существующихъ въ г. Зеньковѣ (Полтавской губ.) ярмарокъ: Средопостной, Успенской, Покровской и Николаевской на 7 дней. (Доп. мин. вѣд. д. 21 авг. 1861 г. въ сен. вѣд. 24 окт. 1861 г. № 83).

Учрежденіе новыхъ ярмарокъ. Разрѣшено учредить въ городахъ: Новой Ушицѣ (Подольской губ.) двѣ трехдневныя ярмарки, — первую съ 23 апрѣля, а вторую съ 26 сентября и Заславѣ (Волынской губ.) 13-ти-дневную ярмарку съ 1-го іюля. (Доп. мин. вѣд. д. 21 авг. 1861 г. въ сен. вѣд. 24 окт. 1861 г. № 83).

О замѣнѣ для козаковъ войска Донскаго безочередной службы—сылкою. Въ дополненіе подлежащихъ статей свода законовъ постановлено: козаковъ войска Донскаго, приговариваемыхъ на безочередную службу, въ случаѣ совершенной неспособности ихъ ни къ полевой, ни къ внутренней службѣ, — отправлять для подворенія въ Сибирь или отдаленныя, кромѣ Сибирскихъ, губерніи, не лишая правъ лично и по состоянію имъ присвоенныхъ. Приговоры станичныхъ обществъ объ удаленіи такого рода порочныхъ и неспособныхъ къ службѣ козаковъ въ Сибирь или отдаленныя губерніи, приводить въ исполненіе съ утвержденія войскаго правленія. (Пол. воен. сов. 20 сент. 1861 г. въ сен. вѣд. 7 ноябр. 1861 г. № 89.)

О предоставленіи начальникамъ губерній права назначать полиціймейстеровъ въ губернскіе и городничихъ въ уѣздные города. Предоставлено начальникамъ губерній право назначать полиціймейстеровъ въ губернскіе и городничихъ въ уѣздные города, значительные по торговлѣ, промышленности и населенію, безъ сношенія съ комитетомъ о раненныхъ, по непосредственному ихъ усмотрѣнію и подъ личною отвѣтственностію. Въ числѣ этихъ городовъ помѣнованы слѣдующіе: Екатеринославъ, Полтава, Симферополь, Харьковъ, Черниговъ, Одесса, Кременчугъ и Нѣжинъ. (Выс. нов. въ сен. вѣд. 7 ноябр. 1861 г. № 89.)

Учрежденіе общества для вспоможенія и чиновникамъ города Харькова. 1-го октября 1861 г. утвержденъ уставъ общества, имѣющаго главнѣйшею цѣлью вспоможеніе чиновникамъ въ г. Харьковѣ, служащимъ и отставнымъ, равно и семействамъ ихъ, выдачею ссудъ и пособій какъ денежныхъ, такъ и матеріальныхъ. При дальнѣйшемъ же развитіи своихъ средствъ, общество будетъ заботиться о доставленіи чиновникамъ и семействамъ ихъ способствъ къ образованію и приготовленію къ той дѣятельности, къ которой, по врожденному дарованію, они будутъ имѣть призваніе.

Учредители Общества суть депутаты отъ всѣхъ губернскихъ присутственныхъ мѣстъ въ Харьковѣ, а также отъ тамошнихъ: университета, попечителя учебнаго округа и конторы государственнаго банка.

Общество составляется а.) изъ чиновниковъ служащихъ, которые обязаны вносить ежегодно извѣстный процентъ съ получаемого на службѣ содержанія, и изъ чиновниковъ, служащихъ, но не получающихъ содержанія, которые обязаны вносить въ годъ не менѣе 1 р. 50 коп., какъ процентъ съ

средняго оклада содержанія; лица эти называются дѣйствительными членами; б.) изъ лицъ обоого пола, всѣхъ сословій, приглашаемыхъ обществомъ и называемыхъ почетными членами, и в.) изъ лицъ обоого пола всѣхъ сословій, вносящихъ ежегодно не менѣе опредѣленной суммы деньгами, которые называются членами вспомогателями.

Средствами, составляющими вспомогательную кассу общества, служатъ: а.) ежегодные взносы дѣйствительными членами, получающими на службѣ содержаніе, одного процента изъ общей суммы содержанія и не получающими такового—одного процента со стапятидесяти рублей, а также единовременные вычеты трехъ процентовъ изъ получаемыхъ дѣйствительными членами наградъ, какъ деньгами, такъ и подарками; б.) добровольные взносы почетныхъ членовъ; в.) постоянные взносы членовъ—вспомогателей, не менѣе 10 р. въ годъ.

Лица, состоящіе дѣйствительными членами общества, въ теченіи не менѣе пяти лѣтъ, имѣютъ право, если пожелаютъ, при отставкѣ или при переходѣ на службу въ другой городъ, получить изъ кассы общества внесенныя ими однопроцентныя деньги, безъ начисленія на нихъ процентовъ.

Дѣйствія общества обуславливаются самою цѣлю его, именно вспомошествованіемъ чиновникамъ и ихъ семействамъ, посредствомъ выдачи ссудъ и пособій.

Кругъ дѣйствій общества обнимаетъ собою только чиновниковъ, служащихъ въ присутственныхъ мѣстахъ и вѣдомствахъ г. Харькова, а изъ служившихъ въ тѣхъ же мѣстахъ и вѣдомствахъ, тѣхъ, которые имѣютъ жительство въ самомъ городѣ Харьковѣ; отсюда не изъемяются ихъ семейства, вдовы и сироты.

Ссуды производятся только дѣйствительнымъ членамъ общества, соразмѣрно нуждамъ ихъ и по усмотрѣнію правленія общества, въ количествѣ въ одинъ разъ: для дѣйствительныхъ членовъ, получающихъ содержаніе, не болѣе половины годоваго оклада его, а для получающихъ содержанія—не болѣе 75-ти рублей, съ платежемъ за пользованіе выданными въ ссуду деньгами, $\frac{1}{2}$ % съ рубля въ мѣсяцъ.

Пособія же производятся какъ дѣйствительнымъ членамъ общества, такъ равно всѣмъ служащимъ и отставнымъ чиновникамъ, ихъ семействамъ, вдовамъ и сиротамъ.

Пособіе выдается, по усмотрѣнію правленія общества или полнаго его собранія, сообразно дѣйствительной нуждѣ. Пособія производятся какъ деньгами, такъ и вещами, въ размѣрѣ, по усмотрѣнію правленія, не выше 300 ртблей, а на сумму больше означенной—по усмотрѣнію полнаго собранія.

Правленіе общества составляютъ депутаты, ежегодно избираемые изъ дѣйствительныхъ членовъ, отъ каждаго присутственнаго мѣста.

Общему собранію всѣхъ дѣйствительныхъ членовъ общества, принадлежитъ право повѣрять сообразность дѣйствій правленія съ уставомъ общества, выслушивать годовою отчетъ, дѣлать свои соображенія для будущихъ дѣйствій общества, сообразно цѣли и средствамъ онаго, разсуждать и постановлять опредѣленія по такимъ дѣламъ, которыя превышаютъ власть правленія. (Пол. ком. мин.—въ 10 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 14-го ноября 1861 г. № 91.)

О преподаваніи свеклосахарнымъ заводчикамъ нѣкоторыхъ средствъ къ поддержанію ихъ оборотовъ. Въ видѣ временной мѣры, предоставлено свек-

лосахарнымъ заводчикамъ какъ Кіевской, Подольской и Волынской, такъ и другихъ губерній, пользоваться въ Кіевской конторѣ кредитомъ, подъ учетъ векселей, на принятыхъ, въ государственномъ банкѣ, правилахъ. Для разсмотрѣнія же кредита тѣхъ изъ свеклосахарныхъ заводчиковъ, которые обратятся въ контору за ссудами на общихъ правилахъ, ностановленныхъ для учета векселей, образуется при Кіевской конторѣ, по примѣру государственнаго банка, учетный комитетъ изъ управляющаго и нынѣшнихъ директоровъ отъ дворянства и купечества, съ назначеніемъ въ оный двухъ или болѣе чиновъ, отъ свеклосахарныхъ заводчиковъ, по соглашенію Кіевского, Подольскаго и Волынскаго генералъ-губернатора съ мѣстнымъ губернскимъ предводителемъ дворянства. (Выс. пов. 13 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 21 ноября, 1861 г. № 93.)

Объ упраздненіи школы для приготовленія сельскихъ писарей. Упразднена учрежденная въ имѣніи Межерихъ, Волынской губерніи, школа для приготовленія крестьянскихъ мальчиковъ Волынской, Кіевской, Подольской и Могилевской губерній, на должности сельскихъ писарей. (Выс. пов. 1 ноября, 1861 г. въ сен. вѣд. 3 дек. 1861 г. № 97.)

О порядкѣ избранія городского головы въ г. Евпаторіи. (Таврической губерніи.) Городской голова въ Евпаторіи, также какъ и въ Симферополѣ, Феодосіи и Перекопѣ, избирается поочередно: на одно трехлѣтіе изъ Христіанъ, а на другое изъ Татаръ или Караймовъ; но еслибы общество пожелало оставить прежняго голову и на слѣдующее трехлѣтіе, то это, при взаимномъ согласіи, не воспрещается. (Мн. гос. сов. 30 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 1 дек. 1861 г. № 96.)

О дозволеніи избирать въ Одесскій городской сиротскій судъ особаго первоприсутствующаго. Въ дополненіе ст. 4360 общ. губ. учр. постановлено, что въ сиротскомъ судѣ города Одессы, вмѣсто городского головы, председательствуетъ особый первоприсутствующій, избираемый на основаніи правилъ, постановленныхъ въ уставѣ о службѣ по выборамъ. (Мн. гос. сов. 30 окт. 1861 г. въ сен. вѣд. 8 дек. 1861 г. № 98.)

ВІСТІ.

НѢСКОЛЬКО СЛОВЪ

О ДВОРЯНАХЪ ПРАВАГО БЕРЕГА ДНѢПРА.

Желая сказать нѣсколько словъ о современномъ нравственномъ состояніи такъ-называемаго высшаго сословія въ Украинѣ правобережной, мы должны бросить бѣглый взглядъ на прошедшее.

Среди демократическаго общиннаго славянства, на берегахъ Днѣпра, какъ и вездѣ, не было дворянъ. Первый ихъ зародышъ въ этомъ краѣ—дружина князей варяго-русскихъ, утвердившихся здѣсь помощью оружія.

Потомки княжескіе и дружинники стали вполнѣтвѣніи богатыми землевладѣльцами.

Монголы грабили, разоряли, ставили баскаковъ, но не коснулись внутренней жизни народа, не измѣнили значенія сословій. Къ высшему классу завоевателей—надо предположить—присоединялись по временамъ и мѣстные жители, награждаемые за услуги ихъ въ пользу князей.

Литовское вліяніе установило феодальную лѣтницу изъ тѣхъ же бояръ, и, наконецъ, польское нивелировало феодальную іерархію во имя шляхетскаго равенства.

Вотъ, въ короткихъ словахъ, всѣ юридическія фазы, чрезъ которыя проходило высшее украинское сословіе до извѣстнаго времени.

Что касается національнаго характера украинскаго высшаго сословія, то онъ также подвергался нѣсколькимъ видоизмѣненіямъ.

Пришельцы Варяги, вступивъ въ родственичныя связи съ коренными мѣстными жителями, находясь въ постоянномъ съ ними общеніи, вско-

рѣ приняли языкъ и другія отличія мѣстной народности. На фактъ этотъ, въ которомъ видно сближеніе одного класса данной мѣстности съ другимъ, въ которомъ замѣтна уступка (сознательная или инстинктивная) пришлаго меньшинства мѣстному народному большинству, высшего класса низшему, — мы смотримъ, какъ на явленіе нормальное, которое въ исторіи не всегда, къ сожалѣнію, повторяется. Съ теченіемъ времени прежнія варяжскія начала — естественно — все болѣе и болѣе исчезали, поглощаемыя мѣстнымъ элементомъ.

Монголы не имѣли почти никакого нравственнаго вліянія на Украину, а во время литовскаго владычества Русинская народность имѣла сильное вліяніе на весь высшій классъ великаго княжества литовскаго.

Южная Русь вошла въ составъ шляхетской рѣчи-посполитой, имѣя уже образовавшійся классъ дворянъ, которые, и послѣ присоединенія, до нѣкотораго времени, стояли за религію и народность мѣстную. Но устройство польское, предоставлявшее обширныя выгоды дворянскому классу вообще, — освобождавшее его отъ феодальной зависимости, водворенной литовскими князьями, — было заманчиво для украинской шляхты. Обычаи, языкъ, сословная гражданственность, болѣе развитая свободою шляхты въ Польшѣ, — вскорѣ получили предпочтеніе и въ глазахъ шляхты украинской. Господствующая народность въ эпохи невѣжества всегда имѣетъ нравственное вліяніе на людей, которые, по своимъ аристократическимъ свойствамъ, болѣе преслѣдуютъ собственныя выгоды, чѣмъ общенародныя пользы, — да притомъ полонизмъ полагалъ рѣзкое отличіе шляхтича отъ хлопа: могъ ли, послѣ этого, аристократъ найти въ себѣ достаточную нравственную силу, чтобы противостоять подобному искушенію?

Бопланъ, въ первой половинѣ XVII вѣка, говоритъ, что дворяне украинскіе стыдятся своей мѣстной народности, языка и православной вѣры, перемѣняя ее на католическую.

Такъ — какъ исторія не указываетъ намъ значительныхъ переселеній шляхты польской, въ особенности — землевладѣльцевъ, въ Украину, (хотя, конечно, не безъ того, чтобы нѣкоторые здѣшніе дворянскіе роды не были въ самомъ дѣлѣ переселенцы польскіе) — то, говоря вообще, мы должны принять слѣдующее основное положеніе: *большая часть украинскихъ дворянъ праваго берега Днѣпра не что иное, какъ ополячившіеся украинцы.* Это положеніе важно въ томъ, между прочимъ, отношеніи, что упреки людямъ, вышедшимъ изъ

этого сословія, но считающимъ себя украинцами, упреки въ національномъ отступничествѣ, похожи на то, какъ еслибы онѣмчившіеся чешскіе аристократы стали бы упрекать чеховъ, обращающихся къ своей родной, славянской національности.

Не станемъ слѣдить за подробностями историческихъ событій и укажемъ только на нѣкоторые факты, имѣющіе болѣе прямое отношеніе къ нашему вопросу. — — —

Принявъ народность польскую, дворяне южнорусскіе мало-по-малу приняли и весь складъ понятій тогдашняго польскаго дворянства и съ-той-пору составляютъ вмѣстѣ съ нимъ, по большей части, одну нравственную единицу. — — —

Они приняли характеръ повсемѣстныхъ пропагандистовъ польской народности, защитниковъ шляхетства во имя идеи, пропагандистовъ католицизма; этихъ же самихъ началъ далеко не чуждо и современное польско-украинское дворянство.

Причину того, что эти начала такъ глубоко всосались въ плоть и кровь польской шляхты, должно искать въ самой формѣ польскаго правительства и въ началахъ католическаго ученія.

По нашему мнѣнію, нѣтъ другой формы общественной, которая бы такъ зловердно дѣйствовала на развитіе общественнаго сознанія, какъ аристократическая республика. Самая уродливая форма нѣмецко-деспотической централизаціи не причиняетъ такого глубокаго вреда развитію общества, какъ шляхетская децентрализація. — — —

Въ аристократической же республикѣ выгоды привилегій распространяются на многочисленное общество, на длинный рядъ поколѣній. Люди эти, при большихъ матеріальныхъ средствахъ и др. удобствахъ, доставляемыхъ ихъ положеніемъ, достигаютъ прежде другихъ своего рода просвѣщенія, и запечатлѣваютъ аристократическимъ характеромъ дальнѣйшее умственное развитіе.

На Украинѣ, къ аристократизму сословному присоединился и аристократизмъ народный, такъ какъ паны считали себя поляками, а народъ былъ украинскій; понятіе превосходства сословнаго перешло въ понятіе превосходства національнаго; мысль подчиненія сословнаго — перешла въ мысль колонизаціи. До сихъ поръ очень часто можно встрѣтить у здѣшней шляхты фразы въ родѣ этихъ: «mówi po-chłopsku, po-chłopsku napisana książka.» и т. п.

Что касается до религіознаго прозелитизма — то опъ прямо вытекаетъ изъ доктрины католической, которая говоритъ: виѣ меня — нѣтъ

спасенія. До чего можетъ онъ дойти, какой фанатизмъ можетъ породить эта доктрина — въ исторіи уніи самое краснорѣчивое доказательство.

Но «что было — то прошло и быльемъ поросло» и мы объ этомъ и не упомянули бы, если-бъ эти черты нравственнаго направленія стараго времени не проглядывали и въ настоящее время.

Для болѣе полной характеристики общества дворянъ правого берега Днѣпра — мы коснемся всѣхъ группъ, которыя образовались среди него въ настоящее время. Для обозначенія ихъ — мы позволимъ себѣ употребить мѣстныя названія которыми обозначаются эти группы: а) мошродзѣи; б) knejra szlachecka katolicka — иногда *крылатые*; в) большая часть здѣшней молодежи.

а) *Мошродзѣями* здѣсь называются помѣщики разныхъ сортовъ и подраздѣлений. Тутъ и Уманскіе солидные паны, и Бердичевскіе разудалые ярмарочные молодцы, и Радомысльскіе крикуны, и благоразумные сахаровары, и всякаго рода спекулянты, и Вольнскіе, и Подольскіе аристократы съ ихъ шестернями; здѣсь-же и всѣ ихъ сателиты т. е. всѣхъ родовъ помѣщичьи чиновники, всякіе Нагайкевичи и т. п.; здѣсь-же и панскіе паразиты. Сословныя понятія этой группы довольно хорошо характеризуются однимъ сатирическимъ произведеніемъ, обще-извѣстнымъ у насъ. Содержаніе его — сѣтованіе шляхты, по поводу предпринимаемой крестьянской реформы. Выпишемъ нѣсколько мѣстъ изъ него.

Narodził się zły Antychryst
Powiał na nas duch zachodni,
Chłopi mają być swobodni,
A panowie wszyscy głodni...
Wieczna hańba polskiej szlachcie
Uswych chłopów być na pachcie.
Narodził się zły Antychryst —
Dzisiaj górą plemie chama,
Na oścież piekielna brama...
Natura wzdyga się sama...
Bez pana, bez ekonomy
Toż Gomora i Sodoma!..
Narodził się zły Antychryst!..
Ukraino, kraju żyzny!
Coż ty poczniesz bez pańszczyzny?
Jak przywykniesz do golizny?
Bez pańszczyzny i bez bata
Toż to istny koniec świata!..

Но кромѣ этой практически полезной стороны ихъ образа мыслей,

у нихъ есть и общія черты отвлеченно нравственные: есть и своего рода либерализмъ, и патриотизмъ, и демократія, и особые педагогические принципы...

Такъ, напр., первый догматъ этого либерализма и патриотизма—это въ высшей степени возмутительное, негуманное обращеніе съ мелкими чиновниками и священниками — конечно православными. «*Dalem się we znaki porowić*» — говорить самодовольно *мошродзѣй*, отличившійся на этомъ поприщѣ. Въ этомъ отношеніи, слышать недостижимыми идеалами достославныя личности изъ среды балагульской онаго времени, оскорблявшія безъ разбора священниковъ православныхъ и мелкихъ чиновниковъ (передъ болѣе крупными эти господа раболопствуютъ — конечно не на словахъ, а на дѣлѣ) — первыхъ за то, что у нихъ широкополыя рясы и бороды, вторыхъ—за красный воротникъ, да наконецъ тѣхъ и другихъ за то, что они не удостоились чести — принадлежать къ мѣстному шляхетско-польскому кругу и находиться въ числѣ вѣрныхъ чадъ римскаго папы.

Демократія проявляется здѣсь въ зависти всякаго сколько-нибудь менѣе состоятельнаго въ отношеніи къ болѣе состоятельному. «*My biedna szlachta—a to panowie*» —такъ отзывается владѣтель «100 душъ» крестьянъ (употребляемъ любимое этою грушкою выраженіе) о владѣтель «150 душъ.» Всякій низшій кружокъ завидуетъ и терзѣть не можетъ вышшаго, всякій вышшій пренебрегаетъ низшимъ.

Въ педагогикѣ у нихъ есть тоже свои оригинальные взгляды. Такъ, любимое ихъ наставленіе для дѣтей: «не дѣлай такъ: такъ ни панаша, ни мамаша не дѣлають, *tak tylko chłopskie dzieci robią.*»

Въ отношеніи ко всякой болѣе широкой мысли, они ведутъ себя очень изворотливо. Такъ, *напр.* они постоянно повторяють, что они поляки, но если, по этому поводу, потребуется отъ нихъ какое-нибудь пожертвованіе, хоть-бы на какую-нибудь польскую бібліотеку, они отвѣчаютъ: «хотя мы поляки, но у насъ есть свои мѣстные интересы», когда заговорить имъ о мѣстныхъ интересахъ, *напр.* о какой-нибудь мѣстной народной школѣ, они отвѣчаютъ: «намъ до этого нѣтъ дѣла, мы поляки.» Превосходное, обоюдоострое оружіе!

Впрочемъ, есть дѣла, въ которыхъ энергія ихъ проявляется чрезвычайно блистательно—это, именно въ противодѣйствіи всякому сближенію съ крестьянами и всякому проблеску южно-русской народности. Дерзнетъ кто ли заговорить дружески съ крестьяниномъ, осмѣлится ли дать ему малорусскую книгу—пойдутъ

толпи, отъ Кіева до Житомира, отъ Житомира до Каменца, и по всѣмъ захоlustьямъ. Вдругъ начнутъ вамъ доказывать, что вы, вотъ въ такомъ то и въ такомъ мѣстѣ—доказывали въ такое-то и въ такое время крестьянамъ то-то, хотя-бы вы въ этомъ мѣстѣ никогда и не говорили съ крестьянами, или даже совсѣмъ не были. Причины подобныхъ слуховъ легко угадать:—шляхетская гордость, нечистая совѣсть въ отношеніи къ крестьянину («на злодію шапка горить»), притязанія на полонизмъ здѣшняго края;—вотъ мотивы, заставляющіе клеветать на всякаго, кто дерзнетъ высказаться съ симпатією къ крестьянскому народу и къ южно-русской народности.

Всё то, что дѣлаютъ мужчины *en grand*, ихъ почтенія жены дѣлаютъ *en petit*, съ примѣсю, конечно, сантиментальныхъ вздоховъ. Искусство сплѣтничать и надобѣдать дворовымъ людямъ доведено у нихъ до совершенства. Конечно, чувствительныя дамы плачутъ, когда ихъ слугъ наказываютъ, но онѣ сами сознательно доводятъ до этого своихъ мужей, причемъ обыкновенно прибавляютъ: «какъ это ужасно, что *avec nos gens* иначе нельзя поступать.» Правое какое доброе сердце у этихъ кроткихъ ангеловъ!

Конечно,—есть исключенія изъ всего сказаннаго, но это общая характеристика.

Мы сказали теперь о самой солидной части нашего дворянскаго населенія: спокойствіе ея рѣдко возмущается какою-нибудь мыслию, голова и сердце ея спокойны,—за то органы пищеваренія обременены работою и—надо отдать имъ честь,—работаютъ неутомимо; сами дворяне этого разряда считаютъ себя самыми порядочными людьми, добрыми семьянами и вѣрными чадами римской церкви, такъ-какъ они еженедѣльно посѣщаютъ костѣлы и цѣлуютъ ксѣндзовъ въ руку.

Теперь перейдемъ къ менѣе солиднымъ группамъ разнородныхъ направленій.

Здѣсь, на первомъ планѣ, какъ самые близкіе къ предидущей группѣ, рисуются пропагандисты идеи шляхетства и католицизма, послѣдователи воздушной мистики Крассинскаго.

То, что въ предидущей группѣ является съ цинизмомъ неумытой, грязной дѣйствительности, то здѣсь окружается скучнымъ туманомъ слѣзныхъ воздыханій. Теоріи этой группы похожи на тѣ фосфорическіе огоньки, которые носятся надъ старыми могилами. — Они чрезвычайно какъ любятъ разсуждать объ идеѣ шляхетства

и католицизма, они хотят облагородить эти доктрины кой-какими уступками—или лучше—кой-какими восклицательными фразами.

»Nie szlachetę chłopić, lecz lud szlachcić trzeba» вотъ девизъ ихъ соціальныхъ понятій. Фраза эта въ теоріи довольно смѣшна—не ужели нѣтъ болѣе развитаго человѣческаго типа, какъ шляхтичъ?—для насъ она даже очень возмутительна. Она намъ напоминаетъ шляхтича, со всѣми его шляхетными угнетеніями нешляхетной черни, шляхтича не только древнихъ какихъ-нибудь времёнъ, но времёнъ, которыя гораздо ближе къ нашей памяти....

Но у этихъ господъ всё выходитъ иначе, у нихъ всё окрашено шляхетствомъ: прошедшее у нихъ совсѣмъ иначе рисуется, чѣмъ у всѣхъ прочихъ. Они враги фактическаго изученія въ прошломъ, они преслѣдуютъ только какую-то идею, отвлеченно посящуюся надъ прошедшимъ въ ихней фантазіи. Представитель ихъ взглядовъ въ этомъ отношеніи это г. Короновичъ, въ сочиненіи »Słowo dziejów polskich.«

Этотъ господинъ умѣлъ всё такъ, ушляхетнить, что у него рѣчь депутата Бенѣвскаго, доказывающаго, что можно надуть казаковъ и не исполнить постановленій Гадячскаго договора, имъ самимъ подписаннаго, считается благородною!

Тотъ-же самый міръ шляхетскій, который пытается поддержать и превознести г. Короновичъ! quasi—историческими разсужденіями г. Поль воспѣваетъ въ своихъ шляхетскихъ рапсодіяхъ, гдѣ всякій шляхтичъ со всѣми предразсудками является какою—то величественною статуею, а весь міръ шляхетскій какимъ-то высокимъ идеаломъ. Объ его произведеніяхъ выразился Лелевель: »всё это арабески на развалинахъ ветхаго зданія.«

Г. Поль заговорилъ, было, когда-то и въ пользу простаго народа, но потомъ, начитавшись по-больше родословныхъ, опомнился и издалъ тоже сочиненіе въ исправленномъ видѣ, замѣнивъ упомянутыя мѣста описаніемъ осени (Pieśń o Ziemi). (*)

Что касается католицизма, то люди этой группы защищаютъ его непогрѣшимость, на основаніяхъ историческихъ, конечно, изложенныхъ а la Короновичъ, и даже часто доказываютъ полезность отцевъ езуитовъ. Впрочемъ объ этомъ вопросѣ—мы, отрицающіе непогрѣшимость

(*) Г. Поль одного своего посѣтителя встрѣтилъ, на первыхъ порахъ, вопросомъ: «какой вашъ гербъ?»—тотъ, разсмѣявшись, ушелъ къ соблазну нѣсколькихъ контушовыхъ лицъ, пересматривавшихъ родословныя.

католицизма, аки блуждающія во мракѣ овцы, которымъ предопредѣлено поступить въ адъ, не станемъ говорить во избѣжаніе вѣщей духовной гибели.

Что касается большей части молодежи здѣшняго края, то тутъ рисуются группы съ самыми разнородными оттѣнками, болѣе или менѣе отличающимися отъ предыдущихъ.

Значительная часть молодыхъ официалистовъ у пановъ при фабрикахъ, въ роли писарей и т. п., до сихъ поръ и, нѣсколько лѣтъ тому назадъ, почти вся молодежь отличалась главнымъ образомъ энергіей, заявлявшейся въ фразахъ, въ презрительныхъ отзывахъ о всякой не-польской народности. Они любятъ прошедшимъ (*Nie tak to illo tempore bywało*) съ той точки зрѣнія, что

«Dawniej wiedziano—komu się uklonić.

Szedł pan w kontuszu, a lokaj w kubraku

Dziś od pomyłki trudno się uchronić—

I pan i sługa—obydwaj we fraku!..

Поручъ съ ними рисуются предметы ихъ сердечныхъ вздоховъ, вносящіе безъ разбора, но очень усердно, подобные этимъ стинки въ свои альбомы. Но, впрочемъ, такъ-какъ ихъ вниманіе занято совѣтъ другими вопросами, то мы, раскланявшись съ ними по-вѣжливѣе и пожелавъ имъ счастливой ловли жениховъ, перейдемъ къ кружку Украинофиловъ *à la* Чайковскій.

Эти господа отлично ѣздятъ верхомъ, травятъ зайцевъ, носятъ какія-то quasi-козацкія свитки, свистятъ громогласно и поютъ пахабнныя пѣсенки народныя, иногда читаютъ Богдана Залѣскаго, Чайковского и Мальчевскаго, иногда бьютъ своихъ лакеевъ-козачковъ, но впрочемъ приговариваютъ, для поддержанія любви къ свое-народности, что это «по-козацькѣ». Если вы съ ними заговорите о народности и народной литературѣ, то они вамъ укажутъ на великаго рапсодиста Падуру и знаменитаго этнографа Остапешевскаго. И о томъ, что существовалъ какой-то Шевченко, они знаютъ, но впрочемъ рѣдко кто его читалъ, а корифей ихняго вкуса, г. Падура, говоритъ, будто Шевченко воняетъ хлопскимъ дѣгтемъ и за 20 к., да чарку водки, онъ готовъ-бы рѣзать встрѣчнаго поперечнаго шляхтича. «Да, впрочемъ, онъ и языка не знаетъ хорошо» — вотъ *поучился-бъ у нашего пѣтуха* и пропѣлъ-бы съ нимъ «Ukrainku».

Но отъ всѣхъ этихъ оттѣнковъ рѣзко отдѣляется значительная часть болѣе просвѣщенной здѣшней молодежи. Они, въ самомъ дѣлѣ, довольно

искренно сочувствуютъ положенію народной массы, они готовы на личныя пожертвованія въ пользу своихъ идей, но у нихъ есть кой - какія преданія, почерпнутыя изъ той среды, изъ которой они вышли и которая ихъ заставляетъ перѣдко противоѣствовать интересамъ мѣстной народной массы.

Они смотрятъ на дѣла человѣческія съ извѣстной напряженной, напередъ составленной, точки зрѣнія и преслѣдуя свои убѣжденія тамъ гдѣ это возможно, и тамъ, гдѣ невозможно, теряютъ изъ виду то, что лежитъ въ основаніи всякаго человѣческаго общества — насущныя потребности человека, сообразныя съ его развитіемъ. Отсюда выходитъ то, что нѣкоторые изъ нихъ — либералы въ университетѣ — сдѣлавшись помѣщиками, примѣрно угнетаютъ крестьянъ (конечно, по какому-нибудь высшему соображенію). Другіе, болѣе добросовѣстные, гнушаясь положительнымъ занятіемъ, проводятъ всю жизнь въ разрѣшеніи запутанныхъ общественныхъ вопросовъ, посредствомъ громкихъ споровъ что называется у нихъ публицизмомъ; этотъ разрядъ людей, часто съ запасомъ значительныхъ силъ, съ обширными дарованіями, теряетъ ихъ въ нравственныхъ попойкахъ, къ которымъ эта группа имѣетъ особое пристрастіе. Если-бы міръ физическій былъ созданъ по складу ихъ фантазіи, то отъ землетрясеній, вулканическихъ изверженій, солнечныхъ затмѣній и т. п. не было-бы покоя.

Кромѣ этихъ обще-нравственныхъ чертъ, рѣшительно не гармонирующихъ съ современными потребностями нашего народа, нуждающагося въ систематическомъ развитіи нравственныхъ, юридическихъ и экономическихъ силъ — у нихъ есть взгляды, которымъ ужъ никакъ мы не можемъ симпатизировать.

Такъ, нѣкоторые изъ нихъ защищаютъ слѣдующій силлогизмъ: потребности народа выражаются въ его просвѣщенныхъ представителяхъ; такъ-какъ болѣе просвѣщенная часть здѣшняго общества (*intelligencia kraju*) ополчилась, то, значитъ, здѣшній край польскій. И эти люди считаютъ себя демократами!..

Всѣмъ этимъ господамъ мы совѣтовали бы присматриваться попристальнѣе къ современнымъ потребностямъ общества, не предупреждать хода дѣлъ слишкомъ заблаговременными рѣшеніями, помнить, какая связь должна быть между демократами извѣстной мѣстности и ея народомъ, не забывать, что полонизмъ на Украинѣ — это шляхетство — или, ужъ если преданія шляхетской среды въ нихъ слишкомъ сильны, не мѣшаться ни въ какіе щекотливые дѣла и вопросы.

Сказавъ обо всѣхъ этихъ грушахъ, образовавшихся среди общества дворянъ Украины правобережной, мы должны еще сказать нѣсколько словъ о той группѣ, которая здѣсь слыветъ подъ именемъ *холома-новъ* и окончательно расходится со всѣми предыдущими.

Эти люди, вышедши изъ среды украинской ополяченной шляхты изучая мѣстную прошедшую жизнь и современные ея потребности, пришли къ сознанію своей національной солидарности съ мѣстнымъ Украинскимъ населеніемъ, и считаютъ интересы его самыми близкими своими интересами.

Предмета, для своей общественной дѣятельности, они ищутъ въ просвѣщеніи народа на его собственныхъ началахъ, въ развитіи его общественной жизни, дѣйствуя притомъ самымъ спокойнымъ и систематическимъ образомъ.

На нихъ нападаютъ всѣ предыдущія группы, называя ихъ взглядъ и ихъ дѣятельность національнымъ отступничествомъ; но они на это отвѣчаютъ, что это только — обращеніе; что желающій быть дѣйствительно полезнымъ какому-нибудь обществу не можетъ оставаться въ роли колониста, дѣйствующаго на пользу метрополіи; что ихъ образъ дѣйствія согласенъ съ мѣстными простонародными интересами, которые они принимаютъ за точку отправленія во всѣхъ своихъ взглядахъ.

Что толкуютъ объ нихъ *мошродзѣи*, мы уже говорили; сами-же, — во избѣжаніе пристрастія, — мы не судимъ.

Оаддей Рыльскій.

ДЕ-ЩО ЗЪ ПОЛТАВИ (*).

II.

(14 сентября 1861 г.).

Поки я збіравсь, у-друге, де-объ-чимъ написати до васъ, пройшовъ Спасъ, перша Пречиста и друга, и одійшли наші поелдні, дрібні селянські ярмарки (літні). На полі вже повіяло осіннімъ віт-

(*) Прочитайте, прочитайте, шановна громадо! оці дорогі листи, зрадієте душою и подякуєте відъ широго серця високоповажному народолюбцеві за ёго тепле, гарне слово, за ёго правдиві и ясні, якъ день, думки. *Ред.*

ромъ; на нивахъ де й подівалсь полукіпкн й копи; зате на токахъ золотіють скирті. Де-де буріє останнє просо и пізня гречка спіє, та й те, опісля Пречистої, здебільшого, повижинали, и теперъ тільки й побачишъ у полі чабанівъ зъ гирлигами за отарою, або пугатаря на чорній борозні. Хочъ и радіють наші господарі, дивлючись на свої повні токі, а все-таки, якось сумно, якъ вийдишъ на поле, де ще недавно горіла робота и розлягалась луною пісня. Подівисся на округі—усе чорніє; де-де похочають дрови, обізвѣтця жалібно посмітюха, зацвіриничить горобець, або журавель крикне зразу на усю околицю; подівисся на небо—ажъ ось їхъ ціла низка простує у вирій... туди десь далеко... за море, сиві хмари розстилаютьця та холодний, степовий, вітеръ гуде, наганяючи тугу на козацькеє серце...

Затѣжъ по селахъ стало веселійшъ: літнєї доби, якъ проїдешъ по вулиці, то тільки й побачишъ, що стоять пусті хати зъ підпертими дверима (себъ то нікого нема у господі—бо замкі та запри, дяка Богові, ще у насъ не усюди потрібні), та граютьця діти зъ цупинятами на смітнику (бо, знову дяка Богові, у насъ ще не мордують дітей каторжною роботою, де небудь на заводі, або у підземельній шахті); а теперъ, проїзжаючи по селі, або зустрінешъ старостівъ переважанихъ рушниками, або почуєшъ, то у тімъ, то у другімъ кутку села, музику, або ціле весілля перешинить тобі дорогу, гўкомъ та галасомъ лякаючи коней; а часомъ и таке бува, що коней за вузди, та до двору—припрошують до господи на *хлібъ, на сіль, на весілля*. Ставъ нашъ народъ, якось, смілівішимъ зъ проїзжачимъ, хочъ би й зъ паномъ, та, дяка Богові, не на зле... Зъ того щасливого дня, якъ на віки знесено ганебне крѣпацтво, у нашого селянина першою думкою стало, якъби дитину одружити, хату охаяти, господарєству ладъ дати. Щаслива доля припала тимъ дівчатамъ, що дорослі у-пору, та й тії, що не по своїй волі позасїжувались—подівисся—вже у очіскахъ похочають. Почули бъ ви, добродію, якимъ людськимъ окомъ дивлятьця наші недавні крѣпаки на той гріхъ, що тяжка неволя видавила зъ нашої соромливоїи честної селянки, ваше серце заплигало бъ радіючи за нашъ народъ. »Бери!« каже старий молодьшому: »матимишъ дружину вірну; а той гріхъ... не вона, а неволя винна.« И старечимъ словомъ зъ неї соромъ здіймаєтьця. Були й такі, що не по волі, отай жили, не по Божому, и дітокъ мали. »Не соромъ, бо неволя:«—така була відповідь, и старі мовчали, бо правда. А теперъ—звідкіля той соромъ и жалъ узився? заразъ себе огласили

та й побрались; а коли де-які загаялись, то якъ обступлять старі: «одружіття та й одружіття, коли *жалили* одинъ одного у неволі — не кидайте на волі: станьте передъ Богомъ. .» Та такъ тії гріхи, одинъ за другимъ, честнимъ шлюбомъ и покриваютьця. Такъ-то наші невчені сиві дідугани та бабусі лагодять те, що понесували ті розумні, котрі про мораль багачко по книжкахъ читали... Мабуть у сімъ році шлюбівъ, по щоту, вийде удвоє білшъ, якъ у прежні года. Оттакъ нашъ народъ празникує волю. До сього часу козачки не йшли заміжъ за панськихъ парубківъ, а теперъ крепакъ сміливо засилає старостівъ до дівчини козацького роду. Найшлися такі й паничі, що поженились на багатенькихъ козачкахъ у сусідстві, та й живуть на своїхъ грунтахъ хуторами... и добре! Якъ би ви їхали надвореклянською низиною, поміжъ местечками Білками и Новими Санжарами, де живуть, помішано, козакъ и панські, то задивувались би: ідешъ не селомъ и не степомъ, а зеленимъ садомъ, безъ перерву; зъ усіхъ боківъ обгортає садъ, білі хати и чистенькі двірники. Запримітили бъ ви де-яку хату, геть навкругі обсажену, уквічану високими квітками — се жъ ознака, щобъ парубки знали: у хаті е батькова дочка на порі... заїжджай, козаче, попроси води напиться, подивись на спражню квіточку... Запримітили бъ ви: коло старої хати нові сохи стоять, крокви становлятьця: — сежъ нова хата будуетця, де молоденька нара свій вікъ вікуватиме... Побачили бъ ви навкругі зеленихъ левадъ тини свіже-заплетені зъ різними вигадками, гарно та штучно, якъ та коса дівоча, то й гукнули бъ на коней: тпру! щобъ устати та полюбоватись... А зайдіть лишень, добродію, до двору, де-старий музика, на призьбі, заплющивши очі, найрює на скрипці козака, або метелицю, а підъ гиллястою грушою тупотять чобіткі зъ підківками. Просимо у хату; сідайте на лаві, за стілъ, підъ самими образами; побалакайте зъ сивоусими хліборобами; покуштуйте нашого хліба и убогої страви; святій коровай на столі, гільце яке гарне, рушники які чистенькі на віконцяхъ... Надъ вашою головою Божа Матірть... чия-сь рученька обквітчала її квіточками... Подивитесь и душею зрадієте, що не окчемнівъ у неволі нашъ народъ. А може й таке прийде на думку: дежъ подівалась *тая*?... Э! стрівайте, добродію! е й вона клята, и вамъ її піднесуть, але жъ тільки такъ, для звичаю, щобъ злидними не назвали. Зъ того часу, якъ померла злюща пані Неволя, то й її паскудна нахлібница Горілка багато поваги збулася. Частують и куштують її такъ — для закону, а вже

п'янимъ бути на честнимъ весіллі не годяться. П'ють її по-прежньому, *нахильцємъ*, хіба тільки де-які ледачі городянські міщане та сердешли ремесницькі робітники (*).

Щожъ се таке? питається ви; якъ воно сталося? Не знаю, що вамъ другі скажуть, а по-моєму отъ--що: силкуються, якъ зуміють, наші недавні крешаки тієї правди доказати, що вони варті поручъ стати, щобъ уже навіки не роз'єднатися, зъ тією ясною панною, котрої ранокъ и вечіръ сподівалися, котру у столітній розлуці не здоліли забути. Якъ опісля дурману, що оманною піддали, вставъ нашъ народъ чистий серцемъ, не знаючи помсти, незнаючи злочинства за собою; якъ чоловікъ, котрому здавалось у ночі, що його давить яка-сь

(*) Тутъ якъ слову добавлю, що оттімъ біднимъ ремесницькимъ робіникамъ гірше, якъ було крешакамъ, бо хазяїни-ремесники—народъ, здебільшого, зовсімъ попсований: п'яний, безсердечний, безъ жадної освіти, и тільки до грошей ласий. Сі городяне негідні, щобъ їхъ и прирівняти до нашого доброго и правдивого селянина-хлібороба. — Найбільшъ достається тимъ біднимъ хлопцямъ, що у науку до такихъ хазяїнівъ віддані. Поки тому ремесству дитина навчання, то здоров'я збується; щасливе коли викирнуть. У насъ ще того не завелось, якъ у васъ у Петербурсі, щобъ надъ такими хазяїнами надглядати и штрафувати:—начальству ніколи, бо, бачите, великі діла справляє, а се діло маленьке... Та хочъ би й завелось, то чи тожъ закличуть до того дамі такихъ людей, на котрихъ увесь городъ покаже, якъ на правдивихъ чоловіколюбцівъ?... ні! не по тій часті служать, або якому-небудь чиновному владіи негодної... Тутъ треба такого панача, що гарно по панськихъ горництвахъ базікає, на видъ и на одіжъ такий, якого тамъ треба... Та й те по правді сказати: коли и у насъ буде такъ якъ у васъ (якъ то ми знаємо зъ газетъ), що коли хазяїнъ пробивъ хлопцеві молоткомъ голову, накладуєть три карбованці штрафу—то ліпше й не розпочинати. Може, Бога та якої-небудь невідомої кари більшъ боятимуться. А що вже ті молоденькі дівчата, жидівські наймички, що жидамъ на службу віддані (бо й досі багачко є такихъ) — то подивившись на нихъ, тільки обіляється кров'ю серце та й годі: голе, босе, ненагодоване и зморене роботою такъ, що и до свого росту не доходить... ні церкви, ні молитви... Сухе, якъ каменюка серце, безъ усякого жалю—таке зустріне наша маленька землячка у жидівській хаті, а далі и самий її соромъ и краса,—коли zostanieця,—на хазяїнський капіталъ не ревернетця... Гіршого нашъ народъ нічого собі й вимислить не зможе, якъ *жидівська наймичка*, а матір, коли така доля дочці лучилася, оплаче її, якъ мертву. — А у законі написано... нащо жъ вінъ писаний? Намъ звісно, що и поміжъ жидами (найбільшъ зъ тихъ, що вчилися по гімназіяхъ и университетахъ) є такі, що инакшъ дивляться на нашого земляка-наймита; та чи тожъ такихъ багато? просимо жъ не докоряти насъ фанатизмомъ, якъ то звикли робити де-котрі зъ жидів. Фанатизму ми не маємо и цураємось, а тільки показуємо (мишляючи багато де-чого й гіршого) на сей сумний фактъ, усякому у насъ звідний, якъ на гідку болячку нашого краю.

марá—а вийшовъ у поле та дихнувъ чистимъ повітрямъ, то дѣ те усе й подівалося, такъ нашъ народъ виходить теперъ, здоровий духомъ, здоровий тіломъ на плодучу ниву волі и науки. Послухали наші діди злої ради, гидкої пам'яті отця Климентія, а теперъ відомстивъ нашъ народъ унукамъ за столітню кривду... чимъ? весіллями та піснями, хлібомъ—сіллю та доброю працею. Щожъ теперъ скажете ви, премудрі пророки? дѣ-жъ тая марá, що стояла передъ вашими очима (а, здається, більшъ тільки на язичі)? дежъ тая мара ледача, шьяна, страшенна? Подивітця: ось иде вона — наша ясна панночка Воля — иде нашими нивьями и селами, у зоряному вінку, сяючи небесною красою, ласкавими очами на насъ поглядаючи, усміхаючись до насъ, якъ до родичівъ, що довго, довго зъ ними не бачилась; передъ нею квітки виростають, за нею колосся золотіють; попередъ неї біжить мале хлопця зъ розумними оченятами... туди, куди вона перетомъ указує; нильно задививсь на неї чорнявий парубокъ; до її одежи припала молода дівчина; вийшли зъ хати чоловік и жінка, щобъ святимъ хлібомъ її привітати; подибали за нею старіі дідуганъ и бабуся, щобъ хочъ передъ смертю надивитись на її красу не смертельну; зъ піснями виходить село їй на зустрічъ, далеко за околицю, зъ піснями й випроважає її благословляючи... Будь же щастлива та плодуча на добро и розумъ, моя рідна українська Ниво—пройшла по тобі блага богиня...

.....Оріся

Ниво-десятино,

Та посійся не словами,

А розумомъ, Ниво!..

III.

(7 .Листопаду 1861 г.).

Може ви, прочитавши передній листъ, казатимете про мене такъ, якъ мовлявъ Кониській про Мазену: *»ни, а льститъ народы;«* може мислитимете, що ми заплющуємо очі на те, що треба бъ не похваляти, а ганити у нашому народі—*да исцѣлится*. Ой ні, добродію, бачимо ми й самі, що багато бракує нашому народові усяди: и у дорозі, и у господі, и у хаті и на полі, а найбільшъ, чого найпотребнійшъ: громадського духу и правдивої освіти—не тієї освіти,

що зъ великого розуму де-котрі паничі хотять надати нашому народові, що серце сушить и голову завертає, для котрої треба першъ увесъ народъ на який—сь не-наський кшталтъ переробити. (Себъ то й легенько! ніби то й є на світі така сила, щобъ таке надъ мільйоннимъ народомъ доказала)! Не тієі намъ треба науки, котрою, ще нічому не навчивши, а вже відрізняють дитину відъ матірнєі мови, забувши отєі великіє слова великого думця: «першою наукою для кожного чоловіка було матеріне слово, котре найпершъ зрозуміла дитина, тієі святої хвилі, якъ тільки блиснула божествєнна іскра—прокинувся розумъ; звідтіля й починайте. тимъ шляхомъ и простуйте до вищої науки. Вихованне и чоловіка и народу зъ матірнєі мови повинно починатися; вона єсть початокъ усякої науки, для розуму и для серця, по закону самої природи. Якъ до чоловіка, такъ и до народа тільки та наука пишнимъ цвітємъ и добримъ плодомъ колись себе виявить, котра зъ матірнєі мови почалася и зъ того живущого жерела змалечку поилася.» Воно й правда: чи не легше жъ науку приладити до народа, а ніжъ цілий народъ нівечити прилажуючи єго до якої—сь негнучкої науки. Алежъ, кажіть! розумні паничі намъ своє радять: отъ, якъ би Хоролъ ставъ тазий, якъ Царевококшайскъ, а Полтава загомилла такъ саме, якъ Калуга, то бъ то на Україні усе покращало и порозумнійшало!! Эге жъ, панове—раді! —добре булобъ, тільки те біда, що така цивилізація зостанетца на поверєі великої народнєі громади—для паничівъ, а народъ нашъ навѣки буде для неї и глухий и німий. А вони, ті паничі, якъ же то логично доводять! Недавно п. Северянинъ, оповідаючи у «Современній Літописі» (?) про подолянські селянські школи, радить не вчити дітей по нашимъ граматкамъ, бо на нашій мові ще нема... чого бъ ви думали? а ну-те, вгадайте!?... нема *юридичнєі науки, филозофії права!* — Отъ що, бачте, потрібне для тихъ хлопцівъ, що, якъ виростуть, то зъ ранку до вечора за плугомъ ходитимуть, або коло худоби товктимуть!.. а до того часу, поки наші земляки зберутьца (коли то й можна буде) понаписувати вдоволі филозофичнихъ и юридичнихъ книжокъ (та й тоді, хочъ би й закони на нашу мову переложили, п. Северянинъ не радить вчити дітей у селянськихъ школахъ на рідній мові—бо юридикція не по нашому!)—до того часу нехай подолянський хлопець не заглядає у нашу граматку, котру добре розуміє для того, щобъ початки святої віри и моралі для свого життя зъ неї вичитати, а нехай вчитца по тій, зъ котрої вінъ не все гараздъ утворає, бо писа-

на такою мовою, якої він на селі змалечку не чув та чи її чуватиме, коли у салдати не візьмуть. Самъ авторъ якої небудь столичної азбуки, ніколи не бачивши нашого народу, либонь чи й згадував пишучи, що є на світі подолянський хлопець, котрого п. Северянинъ, ради юридичної науки, примусить вчитись по тій книжці! Для бідної дитини нашого селянина треба иншимъ, *своїмъ* складомъ писати, щобъ той початокъ науки зачепивъ молодий розумъ и серце. Не диво, якъ би те радили у Харківщині... тамъ по селянськихъ ярмаркахъ «Таньку-разбойнику» и «Наші кутять» за добру ціну москалі збувають... а то на Подоллі, де селянинъ частійшъ почує ляцьку або жидівську мову, аніжъ московську, де по московські тільки такъ-сякъ уміють судові папіри компонувати, а такихъ, щобъ добре знали, чи знайдеться (и то поміжъ невеличкої купки чиновної братії) $\frac{1}{10}$ проценту зъ усього люду. Та дарма! п. Северянинъ каже, що то бувъ би «естественный ходъ исторіи», якъ би по ёго раді зробилось. За скільки жъ то роківъ сподіається п. Северянинъ переучити подолянськихъ селянъ такъ, щобъ вони розуміли юридичні книжки, писані не їхньою мовою? Забувши исторію, можна, сидючи у кабінеті, вигадати яку-небудь теорію та й багатіти думкою, що нею цілий народъ на инший кшталтъ перевернешъ... Ё ще, видно, такі, що у те вірують... А по нашому, коли щиро бажаєшъ одного добра для народу, то, доглядаючись до него самого, берись найпростійшимъ шляхомъ проводити світло науки и правди у темну массу, ото й буде для неї «естественный ходъ исторіи.» Народъ формує свої ідеї объ правді й неправді зъ християнської моралі и зъ власного життя свого. Практикою у громадському ділі, вільнимъ словомъ та правдивимъ серцемъ, народъ скоро доходить до того, що не згіршъ відъ инного юристи свої одбудки и право розуміє, — що добре, а що зле розбірає. Хочъ би й ті присяжні, що у британськихъ судахъ *правду творять* — чи тожъ юристи? ні, опрічъ адвокатівъ. Отъ же, чого тамъ и не додумалесь, тимъ п. Северянинъ нашій молодій літературі и нашимъ селянамъ докоряє и за те нашу мову зъ початковихъ шкілъ викоренити хоче! Якъ би просто сказали, що у селянськихъ школахъ хлопці на канцеляристівъ готуватимуться, то инша річъ. Міні здається, що отті задні теорії виходять одъ того, що ми усі беремось вести народъ, не знаючи ёго, а не хочемо у него й трохи новчитись, хочъ би тієї мові, котру щодня чуємо, котрою навкруги насъ мільйони нашихъ земляківъ свої думки и надію, горе й радість, виповіда-

ють... Такъ колижъ ми зъ друкованихъ граматохъ, а не зъ живого слова, вчитись звикли.

Не всі жъ такъ міркують, якъ п. Северянинъ. На лівобочній Україні, сього року, повіяло якимъ-сь тихимъ и теплимъ вітромъ. Наші пани (хочъ и не всі, а таки багатенько и серцемъ и розумомъ почули той гомінъ, що за нашого часу, зъ усюди підіймають народи коженъ своїмъ голосомъ—великий гомінъ світа, волі и правди; почули й те, що вони *костъ отъ кости* свого народу. Вибори на члени губерньского присуствія и на мировихъ посередниківъ—упали добре... хотівъ би назвати по йменню високоповажнихъ панівъ...

Перший мировий з'їздъ одбувався у Полтаві публично. Публіка прислухалась и вийшла зъ повнимъ серцемъ, тихо радіючи святій правді... Запримітимо тільки, що було бъ ще краще, якъ би п.п. посередники промовляли до селянина тимъ словомъ, яке вінъ звикъ чути на селі, а то вінъ, зъ того канцелярського письма, не все гараздъ утворює. Найважлише діло: віра у правду судову,—а тієї віри инакъ не можна здобудись у народа, якъ балакаючи до нього—єго власною мовою и звичаємъ. Чому не спробувати? Для нашихъ панівъ се діло не важке, бо, дяка Богові, наше панство живе не на столицяхъ, а по селахъ, поміжъ хліборобами. На мирові з'їзди велика надія — нехай же вони не похódитимуть на земські и повітові суди и на поверсі, якъ не походять и самъ—ділі. Геть же той канцелярській штиль, коли не зъ папіру такъ зъ живої розмови зъ тими селянами, що вірують у правду нової інституції и вбачають у мировихъ посередникахъ правдивихъ судей! Сподіваємось, що шановні п.п. посередники кинуть окомъ на сю нашу увагу... Багато де-чого доброго скоїлось у насъ сього року. Сини й дочки нашихъ панівъ працюють, не томлючись, надъ козацькими и крепацькими дітьми у нашихъ недільнихъ школахъ: — на серці весело, якъ подівисся. Знову хотівъ би назвати по-йменню високо-шановну панію, котра, до того святого діла, кошту и личії праці додає! Прокинулись ми... Може незабаромъ потішимо васъ такою дивною повинною, котра васъ завірить, що те, чимъ докоряє нашихъ дідівъ правдива історія, вже — не для нашого покоління, бо дознаєтесь, що наші пани, жадаючи бути вірними історичному характерові українського племені, одкинувши панську ниху, хотять стати правдивими вожаками свого народу у всякому доброму ділі; дознаєтесь, що підъ панською одежою бьетця, й досі, тєжъ щире українське серце, що не вміло замикатись у кастовій пуги.

Питайте жъ, відъ чого—то Полтавщина у такій злигоді, такъ тихесенько переживає великий економічний кризисъ?... Теперъ намъ тільки треба—книжочкѣ, книжочкѣ... починаючи відъ святого Евангелія.

Хотівъ було вже закончити сей листъ, та згадавъ ще ось-що. Незнаю, чи оповістивъ васъ хто-небудь зъ Полтавцівъ, що объ Іллінській була у насъ пані Леонова. Часъ бувъ гарячий, ярмарковий, и доба негарна, але жъ збіглося у залу нашої Панської Громади народу чимало. Поплакали ми таки знову споминаючи *Останнєго Крепка*—Кобзаря. Привітали ми славу співачку по-старосвітськи—хлібомъ-сіллю. »Нехай тебе Богъ любить, паша Одарочко!« Дякуємо оце ще разъ, и за ті солодкі слези, и за добре слово, проспіване нашої Полтаві:

Бодай тая степовая
Квіточка Полтава
Розросталась, красувалась,
Свого цвіту не теряла...

В. Куликъ.

Р. S. У насъ зъ початку осені було холодненько, а потімъ, по сей день, стало тепло та гарно якъ весною... а ось Листопаду скоро половина! В. К.

ДРУГИЙ ЛИСТЪ ЗЪ ДУДАРІВЪ.

(16 Листопаду, 1861 г.).

Знову я пишу до васъ, до всього міру хрещеного. Недавно ще села наші рябили посередъ ланівъ стернєвихъ, де вже зьоранихъ на паръ,—а оце въ неділю хмари побіліли; а въ понеділокъ, 13 листопаду, упавъ снігъ — и теперъ все кругомъ біліє и біліє. Нече до спочинку зібрався; сидимъ въ хаті, часомъ білія грѣби—все якось тихо; часомъ зъ рождѣтами хто прийде до тебе, або й такъ — побалакати тріхи. Вже хлібъ и городовина зібрана — все у тебе підъ бокомъ, тільки бѣ сидіть та писать, бо й роботи иншої нема.

Я думаю, що й »Хуторянинъ« оце упоравшись, чи не обізветця до насъ якимъ *Листомъ зъ хутора*, бо то, мабуть, лїтня робота

не дозволила виконать обіцянку — «объ чімъ же я, мовляе, писатиму до васъ?» Та й замовкь. Чи не слабій часомъ, нехай Богъ милує! Обізвітьесь, добродію, до насъ: и ми такі, — якъ ті хуторяне; то зъ своїмъ братомъ и побалакати й послухати ёго, речі якоесь миліше. Отъ би и я-тежъ збіравсь — якъ побачивъ перший свій листъ въ *Оснoвi* — заразъ написати знову, колижъ — нігде правди діти — запллявъ трóхи.

Хлібъ у насъ — хваліти Господа милосердного — уродивъ, — такъ людці й загуляли, — а тутъ ще до того лучилось Михайла Архангела, нашого патрона, — наваріли меду. За людми и я посунувся — добре було! Се бъ то, бачите, на церковній грóшi скуповується медъ, варитця та й продається; користь йде на цёркву. У насъ каплиця, а не цёрква, — такъ служби й не було, а тільки часи. Після часівъ, нанотєць благословивъ короги, котрі ми оце собі справили. На медъ зусюди сходитьця людей такі чимало, — й теперички збіралось гараздъ, — отъ ми й загуляли. Перше було кожний хазяїнъ закликавъ до себе людей на обідъ, а після всі виходили до *конуну*, — се значить — туди, де медъ продають. Тутъ вже біліе відъ кожухивъ. Людці гуляють кружками, музика грає, челядь танцює. Потімъ розіходяться полуднувати, та вже такъ гуляють и до ночі, хто охочий — й до світа. На другий день у насъ *ра́хта*, щобъ то медъ вже допивати. Заразъ братчики церковній запросили усіхъ гостей, посадовили за стілъ у кону́нчиці (бачте — хату на кону́нъ та ви́брали у вдові) медомъ шанувати. Не знаю, чи багáто панівъ дїждалось такої чєсти. Оттáкъ и погуляли! На другий день знову бувъ я на *зливкахъ*, бо Михайло Архангелъ перебивъ намъ обхóдь крестинъ: я собі у одного чоловіка кумувавъ. А оце зъ неділі у насъ й *пуцання*. Тепєрь вже заговєши, надумався писати.

Почну зъ того, що оповіщу вамъ дє-що про наше життѣ. — — —

Завтра я починаю учить дїтєй, — такъ оце добре поговоріти объ тїмъ, якъ се діло стоїть тутъ ко́ло насъ. По правді, нема чо́го ши́роко роскидатись: все якоесь ще дуже мóлодо. Шкóли въ сєлахъ є; не-разъ, проїзжаючи черезъ сєла, бачишъ купу дїтєй зъ торби́нками: се шєоларі. Панотці сїмъ піклуютця, та тільки шко́да, що все йде такъ са́мо, якъ и то́го віку: тіжъ азъ-бўки, тїтли, а при томужъ и різка, загінь телять, свиней и т. п. Ми́ні здається, можна й церковне читати, навчившись по гражда́нському; а́то, на́че на переки́рь тобі, усе псалти́рі та часлóвці — а дальше а ні жє! Щє й то учать по старóму, такъ-що зъ цілої сóтні ви́беретця хибá тільки 7, 8, що дійдуть путтѣ, а остáтні

й такъ підуть зъ чимъ прийшли. Чомъ не введуть нової методи та рідної мови?... Отже багато говорити, та нема кому слухати.

Теперъ скажѹ вамъ, яка у насъ була ціна на хлѣбъ. Коло По-
крови, пшеницю у насъ купували по 60 к. сер. за пудъ, на берлі-
ни, бо одъ насъ хлѣбъ йде въ гóру, на Литвѹ. Жито по 30 к. сер.
за пудъ, прósо й ячмінъ по 25 к. сер. Теперъ, якъ стали збирать
подушне, то хлѣбъ подешевшавъ: за пшеницю жиди дають мужикові
16 гривень (40 к. сер.), а жито по 7, або по 8 гривень ($17\frac{1}{2}$ —
20 к.)

Одинъ мій знакомий приславъ мені, якъ Українцеві, въ подару-
нокъ дві пієси:—спасібі тобі, друже. Алé, якъ би ти знавъ, яку ти
бóлість сѣмъ зробивъ мені, то ти не приславъ би сёго. Діло такé:
мені знакомі літератори українські въ польській літературі: Богданъ
Залеський и Михайло Чайковський. Я трóхи знаю літературу польску,
и—якъ польськихъ літераторівъ—я їхъ хвалю, и більшъ нічòго; а якъ
українськихъ могу й судити. У Богдана Залєского Україна є край
ширòкихъ степівъ, черезъ котрі бурчать страшні пороги... черезъ
нихъ въ чайкахъ плавають сміливі козаки, а по ночámъ купáютьця ру-
сáлки. Зъ нимъ можно проказати слова Пушкіна:

»Тамъ чудеса, тамъ лѣшій бродить,
Русалка на вѣтвяхъ сидить.«

Залеський, якъ поэтъ, не мігъ не почути правдивої нашої поезії,
може го́лосъ думки нашої перáзъ вигнавъ и слéзѹ на óко ёго,
бідного, якъ то мені розказували. Се й вінъ самъ висказавъ, перевó-
даючи вірно наші думки и пієні на польску мову. Михайло Чайковський
въ своїхъ повістяхъ вірно и некриво малює Україну, тільки падає їй
більшу, ніжъ на правді, любовъ до Польщи. Ёго повісті горячі и поз-
тичні, запáлюють душу. Чайковський и Залеський любили Україну по
своєму; їмъ можно було висказувати свої ідеáли, можно було еказати,
що вони хотять бачити Україну въ любові зъ Польщею. Правда, Б.
Залєский и въ неприязні до Польщи бачивъ поезію: се свідчить ёго
думка про Мазéпу. (Zbiór poezij Bohdana Zaleskiego). Пієля їхъ ми ба-
чили Осташевського зъ ёго *Півкони казòкъ* (Pivkory kazok) и Тим-
ка Падуру зъ ёго *Думками*, та либòнь сїхъ людей порадивъ б́увший
тоді *бородолизмъ* (baragoli).

Осташевський ще такъ собі,—а що Тимка Падури поезію можно
заєчитать до бігання гóлимъ по ярмаркáхъ Бердичова и Ярмолінець;—
це такъ náче панський дуръ. Ажъ ось появилeся у насъ панъ Діо-

низій Бонковський: Вінъ пускає въ світъ, одна за другою, либонь пісні: *Гандзя; Тропакъ; Українець козакъ* (Kozak Ukrainiec, Poezie i muzyka) i Tęsknota kozaka, spiewek Ukraiński): себѣ-то журба козака, пісня Українська). Польський титулъ и азбука цихъ *штукъ* кажутъ намъ, що Бонковський хоче ознакомити польську публіку зъ Українськимъ словомъ — а самі пісні на ділі наче намъ на сміхъ скомпонувані. Намъ, Українцямъ, треба хотъ сміхомъ одігнать того, хто такъ нечесно посягає на такє святе діло, якъ наша мова за-для насъ. Опежмій приятель и приславъ мені дві остатні піснi. Я їхъ становлю на судъ публіки, знающої нашу поезію й мову. Де тутъ Українське слово, де поезія и де ладъ, який є въ нашій коханій пісні? Цей козакъ «Вольа» живучий тільки въ думці пана Бонковського, такий собі кумедний: и сюди и туди кидається — ажъ перехристися, якъ почувеш! Себѣ то ніби *мириче*; а воно поправді, не знає що, бо писатель не розуміє свого діла... Не вже це ви, пане Бонковський, хочете бути такимъ козакомъ? Пехай васъ боронить Госпідь! Чи се тільки сміхъ надъ нами и туманъ напускаєте на товариство? Перше — неправда, а друге — нечесно. Ще явамъ скажу, яка доля жде ваші піснi. Зъ першого початку, якъ повинна въ гърнихъ окладахъ, беруть їхъ панні — грають и співають. Після воно йде въ прихожу, потімъ розбісється по харчівняхъ; добре, коли катеринка стане вигравати ваші піснi, а то й такъ загинуть. Не знаю, чи вамъ честь. Спочатку вередливе, охоче до новини, а після...поцсоване товариство пограється вашимъ віршуваннямъ, а здорові серцемъ селяне щось не хотять сего приймати. А задля чо́го, одгадайте? Не вже вамъ — користь? Хіба 50 якихъ карбованцівъ заробити? та сежъ не такє діло. Се діло святеє, тутъ гріхъ такъ заробляти — тимъ тільки, що хтось справді за добрий товаръ прийме. Кіньте се діло — воно негójе. Негójе такъ робити шляхтичові (z szlacheznego stanowiska). Ви жъ, усі панове, такъ поважаєте своє шляхетство: — чомъ же ви не шануетесь?

Тимъ часомъ — прощайте, браття!

Борисъ Познанський.

ЗЪ ПОДОРОЖНИКА.

V.

У Сторожевій (якъ и по другихъ селахъ навкруги Полтави) нема зовсімъ біднихъ такихъ, щобъ мусіли зъ торбинками по-під вікнами вештатись; алежъ и не то щобъ усі були у достаткахъ: є такі вбогі, що не спроможутця казенні віддати. Оттожъ такі йдуть у *заборъ*. Голова, бачите, поеднаєтця зъ якимъ-небудь паномъ, котрому треба косарівъ або жінцівъ, запише тихъ, що не заплатили податей та й вишлеє їхъ зъ села на роботу. Збираютьця бідолаци до шинку; тутъ усяке є: и старе й молоде: чоловіки, жінки и дівчата; тутъ родичі й сусіди назбігаютьця; піде поштування, прощання, слёзи, мовъ на цілий вікъ розлучаютьця. Знялись, пішли *заборяне* купою на степи, и довго ще лунає їхъ жалібна пісня... и довго родичі до неї дослухаютьця, ажъ поки стихне... Нема більшого горя нашому землякові, якъ коли недоля примусить его покидати своє село, бо є за чимъ и жалувати—країна гарна! Отъ для такого разу у великій пригоді стала бь громадська казна: якъ чоловікъ при пужді, то узявъ кільки тамъ ёму треба, віддавъ казенне, та спромігся бь у господарстві и вернувъ би ті громадскі гроші, а то дарма що вінъ у заборі працює: за ёго виплатять, а вінъ на впієся приходе до дому зъ голими руками; літо минуло—ні-за-що зачешитись. Інколи заміжні козаки та урядвики визволяють вбогого зъ бідн позичкою грошей, та вжежъ гірко приходитця за те розплатуватись—робота не по позичці.

— »А що се й ти, Юхиме, мандруєшъ у заборъ?« спитавъ я одного знаёмого чоловічка, зъ косою и саквами за плечима.

— »Та вже жь! прийшлоє и міні одвідати того заборяньства!«

— »А ти-жъ, здавалось міні, маєшъ худобу и не любишъ на-боку лежати.«

— »Щожъ робити?—така впала недоля; торікъ волики подохли, та й не спромігся на другі.«

— »Чимъ же йти у заборъ, ти бь позичивъ у кого-небудь на видробітокъ.«

— »Цуръ їй, оттіи позичці.«

— »А що? хіба далась у тямки?«

— »А якъ-же?... надало міні позичити у одного заміжнёго козака роші, та ціле літо й мусивъ відробляти...«

— »Чого-жъ ти не змовився на кілька тамъ днівъ тієї роботи?«

»Ә! бачите, вінъ, якъ дававъ міні гроші, казавъ, що коли та коли покличе мене; а якъ я застрівъ у нѣго, то тільки що зачнешь орати або косити, дивись—и шле за мною — и не кажи що є своѣя робота.«

— »Хиба у заборі є надія придбати? чи може такъ—хочъ гірше аби инше!«

— »Та вже-жъ, що Бігъ дасть!..

Оттакъ-то! коли вбогий разъ зачепивъ у багатій кишені, то вже більшъ не вивернетця, бо опрічъ хліборобства, другихъ роздобутківъ не трапляетця. Міщанъ або такихъ селянъ, що пробуваютьця торгами у Сторожевській волості зовсімъ нема. Одинъ козакъ завівся було лавочкою у селі, та щось не везе ему. Таки й те сказати, що наші незугарні якъ слідъ у тімъ ділі поводитись: поки хліборобъ, то й робить по Божому, а вилизъ у торгові міщани, то заразъ — обмірювати та обвішувати. Чесний торгъ по нашихъ закуткахъ якось не держитця, найбільшъ черезъ жидівъ. — — — Іі що-то зъ того вийде одинъ Бігъ святий знає... Освіти треба нашимъ землякамъ, щобъ зупинити хочъ трохи жидівське гѣрбанне и зъ підъ їхнѣі кормиги вибитись.

Урядники більшъ знаютьця зъ попами. И яка поведенція! зберутця та тільки те й роблять, що кружляють; не віпний, коли хочъ, повну чарку—пристане, вклоняетця и—вблагає. Шкода, що за старими та й молодиця або й дівчина мусить пити—не відпроситця, бо якъ-же таки можна відмагатися, коли сама головиха, або паніматка, піднесе и не бере назадъ відъ тебе чарки, а самій на стілъ її поставити по тутешнѣму незвичайно—а то, чого доброго, й вилають. Щожъ? навпісля, дивись, пішли дуріти та кать—зна-що балакати. Інколи який небудь сіромаха йдучи вздрить, покива головою та й промовить: »бачъ що наші старші виробляють; таке що нашъ братъ и нідъ чаркою не вигадає.« Дочки заміжніхъ козаківъ ходять у гостину до попівенъ або до полупанієкъ, та й навчаютьця панськимъ примхамъ, співають не паші пісни (бо негарні—мужичі!), а *романці* зъ московськихъ сіренихъ пісенниківъ, у карти грають, гадають, у дзеркало дивлятьця, польки дріботять... просвіщенні!..

Селяне держатця своєї стародавнѣі одежи: жунани, вишивані сорочки, киреі зъ відлогою, клітчасті плахти, запаски, сапьянці чи жовті чи червоні, добре намисто—разківъ по десять. Дівчата поверхъ

стрічки кладуть вінки зь роблених квітокъ, а літомъ закрічуютьця полівими квітками. Сторожевські дівчата завжди кладуть вінки на стрічкахъ спереди, а у сусідньому селі Будищахъ вінки кладутьця ззаді. Такий неодмінний звичай. Відъ чого-бъ то? роспитувавъ я у дівчатъ, такъ вони й сами не знають. Одна відповідь: »на те вона Будищанська, на те вона Сторожевська.« Рідко побачишъ, щобъ чоловіки зодівались по-панські, хіба тільки урядники у свято напьялюють пальто (по тутешньому—*пультикъ*), а про те шаравари у чоботи; жінки—жъ и дочки урядниківъ и заміжнійшихъ козаківъ безпримінно у міщанськихъ платтяхъ. Косу ділять на-двое и кладуть навкруги голови або пов'язуютьця шовковими хустками и квітки причеплюють — незвичайно!

Далеко нероскішна їжа у нашихъ селянъ. Найубожші тільки вряди-годи ласуютьця скóромомъ, а більшъ пісне їдять. Якъ заготують на зіму картоплі, та капусти и буряківъ наквасять, та хлібець святий — отто й усе. И борщъ рідко затовкують саломъ; у пість олія та й та стала дорога. Хіба тільки на великі свята, та на заговіння придбають трохи м'ясного. Хвороба на скотину и овечять частенько буває. Ся біда найбільшъ вганяє нашихъ селянъ въ убожество. Коли у кого и задержитця корівка, жінка придбає масла чи сиру, такъ не для себе, а все тее йде на силъ, на дѣготь, світло... Не дуже роскошують и заміжні, алежъ усе таки частійшъ борщъ зъ качкою або куркою, и хіба одинъ голова ще чай.

Не трапилося міні записати гарні, весільні пісні, що співаютьця у насъ. На весілляхъ законъ сповняетця усюди. У козаківъ, якъ пам'ятокъ нашої славної давнини, ведетця звичай, що бояринъ стоїть коло молодої зъ голою, стародовнєю, шаблею, а якъ провожають молодихъ до дому, то стреляють зъ рушниць. (Объ весільнихъ звичаяхъ писатиму навісіля). Міжъ тутешнімъ простимъ людомъ не чути, щобъ у сім'ї була бійка поміжъ чоловіками и жінками; тільки ті, що у москаляхъ були, іноді позиваютьця. Не чути у тімъ селі ні якихъ злихъ вчинківъ; не безъ того щобъ яке небудь ледащо не вкинулося у громаду, алежъ за вдявовижу. Горільки не цураютьця, за те жъ и гіркихъ п'яничокъ немає. Старенькі люде міні кажали, що Сторожева не багатіе—усе однаковісінька; и справді, не побачишъ ні якихъ будинківъ, якъ у другихъ селахъ; самі хати, хоча село и геть-то простягаєтця що-року.

Згадавъ я, що хотівъ побалакати про тутешне рибальство. Не

геть—то роздобутокъ той користний для селянъ. Знавъ я старенького, рибалку; а бувъ вінъ мітець у тімъ ділі; приносить бувало рибу й раки. Отъ разъ и кажу ему:

— »А що голубчику! чи ти таки справді рибалка? тимъ и живешъ?«

— »Який врагъ! не такъ знечевья; якъ нема чимъ луччимъ пробуватися, то й за вершу; зъ того, мовлявъ, не розживесся.«

— »А риба водитця у Коломаці?«

— »Водитця, та, бачите, луччі плеса панські; а було у насъ одно плесо громадське, ми й ловили и бідний бувало покуштує тієї риби — по правді було; такъ якось по бумагахъ вийшло що намъ не слідъ риби ловити, а ловили ми у тімъ плесі зъ діда и прадіда; палата й звеліла віддати тее плесо на оренду. Голова й взявъ.«

— »Чи багато-жъ вінъ платить?«

— »Та 10-ть карбованцівъ чи що.«

— »Мабуть и поживу має?«

— Та вжежъ! не державъ би: трапляється що й на 50 карбованцівъ продасть.«

— »Полтавські закупають?«

— »Якъ лучитця; що продає на місці, а то частину посилає на обивательських у городъ, що слідує начальству, чи що.«

— »Оттаке! мабуть погано, якъ усі іли:—нехай одинъ їсть.«

— »Та кажу-жъ вамъ, що такъ по бумагахъ вийшло; сказано: багатому чортъ дітей колише. Та ще Богу дяка, що голова держить: усе таки й намъ зволяє трохи зъ нашого плеса поживитися; а вже якъ би жидъ заорайдарювавъ, то нашимъ бідолахамъ и у велике свято не прийшлося би покуштувати тієї риби.«

— »Все-жъ таки, хочай небагато тієї риби у васъ, та якось ви її ловите... хотілось би знати.«

— »Та ми такъ... по гниловодахъ та по течіяхъ; коли хочете, поїдьмо моїмъ таки човникомъ, то й побачите.«

Сівъ я зъ тимъ рибалкою у ёго душегубку, та й поїхали. Пристали ми до берега, де росли вільхи; вода промила коріння. Рибалка поштурхавъ *рогулюю*, а потімъ спустивъ *підсаку* и витягъ десятківъ зо два раківъ. Били насъ хлопята хлопостались у воді; я гукнувъ на нихъ.

— »А що ви робите хлопці?«

— »Раківъ вибираємо зъ-підъ кручъ.«

— »А що, багато навидирали?«

— «Отъ по торбинці віднесемо до дому.»

Нехай поласують! — Ідемо далій; маленька течія снує поміжъ очеретомъ; рибалка зупинивъ душегубку.

— «Отце жъ, каже, ми робимо *затинъ* — зъ очерету пускаємо ворітця, а біля нихъ спускаємо у воду вершу противъ води; черезъ день и набіжить окунь и плітка.»

— «А рівчакъ той на-що?»

— «То для вьюнівъ; інколи налізуть ажъ кишать.»

— «Ну, а трапилося тобі, ловити у панськихъ плесахъ?»

— «Чому-жъ? задумає голова поєднатись зъ паномъ, та й наймає насъ зъ тихъ, хто, бачите, кільки-небудь знає те діло; дає намъ по *сѣмаку* або по четвертаку, та по три порції на день, та рибки аби-якої не боронить на брата по торбинці.»

— «А коли се бува у васъ?»

— «Більшъ зімнѣї доби, якъ річка добре замерзне; першъ рубаємо *ополонки*, та й спускаємо невідъ на *щоглахъ*. Якъ панъ дає свою помічъ, то бере половину риби; а якъ ні, то третю долю. Найгірша біда буває якъ *засититця* невідъ у *жабурі*, або *куширі*, або у тихъ проклятихъ *осетнягахъ*; тоді. пропавъ невідъ—тільки шматки виволочишъ.

«А то інколи, дивись, кілоць або паля, стремить на дні—и не видно; тягнемо мовчки, чути що й риби вдоволи, а тутъ зразу тпру! ні сюди Микито, ні туди Микито; ми й се, ми й те—и не кажи: держить хтось та й годі! потягнули дужче...трісь! риба шубовість назадъ у річку; гаспідський кілоць распанахавъ сітку відъ краю до краю... тільки й слави, що намерзнемось.»

— «А коли кращі бувають *тони*?»

— «Не скажу. Отъ тільки я запримітивъ, що якъ люта зима зъ великими морозами та вітри, и лідъ стане якъ скло, отгді найвигоднійше рибу ловити. Вона сердешна відъ задухи не зна куди дітнєсь.—Тоді й діворі лахва: придивитця де риба залягла підъ кригою, та й стане гатити кійкомъ—глушити стало-буть, а потімъ прорубає *ополонку* и бере руками.»

Літомъ риби у Сторожевій не купишъ, бо людямъ ніколи зъ нею панькатись, за другою нужнішою роботою, а зімою продають її по 2 и по 3 карбованця за пудъ. Купують пани и жидова, то й перекупки наїзжають зъ города. Селяне, якъ бачите, зъ того небагато роздобудуть.

Годі про Сторожеву! Думка така: мандрувати далій—придивитись зблизу по великихъ надвореклянськихъ селахъ до нашихъ крамарівъ, рашівцівъ, гончарівъ або до степовихъ чабанівъ и табунниківъ на Запорожжі.

Кузьма Шаповалъ.

1) *Рогіля*—палиця, на однімъ кінці зроблена вилами, котрою полошать раківъ.

2) *Підсака* або *сакъ*—сітка на палиці, котрою ловлять раківъ; меньша сітка, кругла, інде прозивається *хваткою*.

3) *Затінъ*—стінка зъ очерету; робиться у воді, щобъ зупинити рибу.

4) *Сѣмакъ*—20-ть копійекъ сребр.

5) *Ополонка* або *полонка*—прорубъ на лёду.

6) *Щохла* або *тичка*—довгий дрючокъ, котримъ тягнуть невідъ підъ лёдомъ.

7) *Засититись*—загрузитись у водянихъ рослинахъ (говоритця про неводъ).

8) *Жабуръ, куширъ, осетіяга*—водянй рослини.

9) *Тоня*—місце для лову риби, скільки неводомъ за одинъ разъ захопишъ.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ УКАЗАТЕЛЬ

КНИГЪ И ЖУРНАЛЬНЫХЪ СТАТЕЙ,

относящихся до

ЮЖНО-РУССКАГО КРАЯ.

II.

1) Исторія, археологія и біографіи.

(Дополненіе).

93. Письмо Переяславскаго Епископа Іова къ Могилев. архіепископу Георгію Конисскому, отъ 5 февр. 1775 *Могилев. губ. вѣд.* 1859; 93.
94. Біографіи достопамятныхъ Малороссіянъ. *Черниговской губ. вѣд.* 1860 II.
95. Письмо князя Стурдзы къ Могил. архіепископу Георгію Конисскому, отъ 15 авг. 1794 г. *Могил. губ. вѣд.* 2.
96. Записка преосв. Георгія Конисскаго, касающаяся могилевской семинаріи, писан. 1793 г. *Могил. губ. вѣд.* 1860.
97. Письмо къ преосвящ. Георгію Конисскому 1774 г. Протопопа *И. Голоскевича. Могил. губ. вѣд.* 1860.
98. Письмо перваго Могил. епископа *И. Бобриковича*, изъ м. Головчина, къ Могил. братству, у котораго онъ просить пособія въ своей болѣзни 1635 г. *Могил. губ. вѣд.* 1860.
99. Письмо Полоцкаго архіепископа Мелетія Смотрицкаго, 1629 г. *Могил. губ. вѣд.* 1860.
100. Жалоба виленскаго духовенства на унитскаго митрополита Поцѣя и намѣстника его, Рутскаго, за притѣненіе православія. *Могил. губ. вѣд.* 1860.
101. Матеріалы для исторіи Воронежской и сосѣднихъ губерній, состоящіе изъ царскихъ грамотъ и другихъ актовъ XV—XVIII стол. *Воронеж. губ. вѣд.* № 1 — 5, 8, 9 11, 1860.

102. ПОСЛАНІЕ КІЄВСКАГО МИТРОПОЛИТА ІОСИФА БОРЕЦКАГО КЪ МОГИЛЕВСКОМУ БРАТСТВУ, ОТЪ 1628 г. *Могил. губ. вѣд.* 1859.
103. ПИСЬМО ПОЛОЦКАГО ПРАВОСЛ. АРХІЕПИСКОПА, МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦКАГО КЪ МОГИЛЕВСКОМУ БРАТСТВУ, ОТЪ 1629 г. *Могил. губ. вѣд.* 1859.
104. ПИСЬМО ВИКТОРА, ЕПИСКОПА ПЕРЕЯСЛАВСКАГО, КЪ МОГИЛЕВ. АРХІЕПИСКОПУ ГЕОРГІЮ КОНИСКОМУ, ОТЪ 1792 г. *Могил. губ. вѣд.*
105. МАТЕРІАЛЫ ДЛЯ ИСТОРИИ МОЛДАВІИ, ВАЛАХІИ И БЕССАРАБІИ СЪ 1806—1812. *Бессараб. обл. вѣд.* 1860.
Предисловіе о диванахъ Молдавск. и Валахск. до прибытія сенатора Кушнікова и первые годы его президентства.
106. ИСТОРИЧЕСКІЕ МАТЕРІАЛЫ II. Новая Сербія. *Ф. Варпополовъ. Одесскій Вѣстникъ* 1859.

2) Географія, Топографія, Этнографія и Статистика.

107. О ГЕОГРАФИЧЕСКОМЪ ПОЛОЖЕНІИ ГОРОДА ХАРЬКОВА. *Прибаєленіе къ Харьковскимъ губ. вѣд.* 1859.
108. ЗАПИСКА О ТОПОГРАФИИ ГОРОДА ХАРЬКОВА. *В. Н. Лапшина.* Съ приложеніемъ карты. Харьковъ 1860.
109. ПУТЕВОЕ ВОСПОМИНАНІЕ О ПОЛТАВѢ. *М. Максимовичъ Украинецъ* I. 115—122 стр.
(Историческіе факты, относящіеся къ этому городу).
110. КОНСТАНТИНОГРАДСКІЙ ОКРУГЪ ПОЛТАВСКОЙ ГУБ. *Журналъ Минист. Госуд. Имуществъ.* 1859, 3-й стр. 95—125.
111. ПРОСТРАНСТВО ПОЛТАВСКОЙ ГУБ. *Полтавскія губ. вѣд.* 1860.
112. ВОСПОМИНАНІЕ О ЗОЛОТОНОШѢ, *М. Максимовича Украинецъ.* I. 125—143 стр.
113. О ЧЕРНИГОВѢ. *А. Я. Черниговскія губ. вѣд.* 1859.
(По поводу ст. г. Шамраевского, помѣщенной въ 49 № Чернигов. губ. вѣд. 1858 г.).
114. МѢСТЕЧКО ЛЮБЕЧЬ, *гр. Милорадовича.* *Чернигов. губ. вѣд.* 1859.

115. Село Поноры, Конотопскаго уѣзда. *Ст. Носа. Чернигов. губ. вѣд.* 1859.
116. Село Голѣнка. Конотопскаго уѣзда, *М. Исаенка. Черниг. губ. вѣд.* 1860.
117. Ейскій округъ, Земли Войска Черноморскаго. *А. П. Русскій Дневникъ.* 1859.
118. Селеніе Куничи. *К. Х. Бессараб. обл. вѣд.* 1860.
119. Очерки Дона, *А. Филонова. Спб.* 1859.
Разборы «Очерковъ» помѣщены въ журналахъ «Свѣтошь» 1860, № 2, стр. 70—73 и въ «Современникъ». 1859, № 44, стр. 84—97.
120. Старочеркасскъ и его достопримѣчательности, *гр. Левитскаго. Донскія войсков. вѣд.* 1860.
121. Описаніе Каменской станицы. *Б. Донскія войсковыя вѣдомости.* 1860.
122. Обзоръніе г. Кіева и плашь его. *Д. Т. Кіевъ. Губерн. тш.* 1860.
123. Городъ Новомосковскъ или Самара. *Памяти. книжка Екатеринославской губ.* на 1860.
124. Стайки и Ржищевъ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1859.
(Эти два селенія замѣчательны были въ старину какъ укрѣпленныя мѣста надъ Днѣпромъ, о которыхъ весьма часто шло дѣло въ трактатахъ между Россією и Польшею).
125. Село Великая Половецка. *Г. Ростовицкій. Кіевскія губ. вѣд.* 1859.
126. Село Предславино на р. Лыбеди. *Кіевскія губ. вѣд.* 1859.
Это село находится въ Кіевской губ.; объ немъ упоминается у Нестора.
127. Село Погребы въ Кіевской губ. *Т. Мацѣвичъ. Кіевс. губ. вѣд.* 1859.
128. Васильковский уѣздъ. Васильковъ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
129. Каневскій уѣздъ. Каневъ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860, 34, 35 и 36; 10 стр.
130. Мѣстечко Сарны. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
131. Село Лозоватка. *І, А—скій. Кіевскія губ. вѣд.* 1860.

132. Село Лемешн. *Кобзарь Василенко. Московскія вѣдом.* 1860.

Небольшое село Лемешн, Черниговской губ., Козелецкаго уѣзда—родина гр. Разумовскихъ.

133. ТРАКТОМИРОВЪ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 134. КОПАЧЕВЪ. (Кіевского уѣзда) *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 135. ТРИЛІСЫ, (Васильковского уѣзда) *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 136. ХВАСТОВЪ (Васильковского уѣзда) *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 137. МАЗЕПИНЦЫ. (Васильк. уѣзда) *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 138. БОРЩАГОВКА (Васильк. уѣзда) *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 139. ОЛЬШАНИЦА (Васильк. уѣзда) *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 140. БОГУСЛАВЪ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 141. МЪСТЕЧКО КОРСУНЬ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860.
 142. Село ПЕКАРН. *Кіевскія губ. вѣд.* 1860. 39 и 3 стр.
 143. Очерки нагорной части Крыма. I. *Балаклава и ея окрестности. Гр. Карауловъ, Радуга* 1860.
 144. Очерки Крыма. А. *Дьяченко. Лѣсоводство и лѣсныя промыслы въ Крыму. Листокъ русск. Общ. Парох.* 1860.
 145. ИЗЪ РАЗСКАЗОВЪ СТАРОЖИЛА О Керчи. А. *Апостоловъ. Поллицейскій листокъ Керчь-Еник. градоначальства.* 1860.
 146. Очерки Керчи. В. *Ипатьева. Одес. Вѣстникъ.* 1860.
 147. СЕВАСТОПОЛЬСКІЙ АЛЬБОМЪ, Н. Берга. Москва. 1858.
 148. СЕВАСТОПОЛЬ ВЪ НЫНѢШНЕМЪ ЕГО СОСТОЯНІИ А. *Рудковскій. Листокъ русскаго пароходства.* 1860.
 149. АРМЯНСКІЙ ГОРОДЪ ГРИГОРІОПОЛЬ. *Радуга.* 1860.
 150. ЕВРЕЙСКАЯ КОЛОНІЯ МОРГУНОВКА, Херсонской губ. Бобрынецкаго уѣзда А. *Леванда. Разсвѣтъ, журналъ русскихъ Евреевъ.* 1860.
 151. МЪСТЕЧКО НИКОПОЛЬ А. *Чирковъ. Листокъ Рус. Общ. Пароходства.* 1860.
 152. СТАНИЦА НИКОЛАЕВКА — Новороссійская. *Одесскій Вѣстникъ.* 1859.
 153. ЧЕРНЫЙ-ЛѢСЪ и его окрестности. А. *Иващенко. Вѣстникъ И. Рус. Географич. Общества.* 1859.
 154. ВЗГЛЯДЪ НА НАСТОЯЩЕЕ ПОЛОЖЕНІЕ Крыма. В. *Ипатьева Одесскій Вѣстникъ* 1860.

155. Азовскія письма, *Н. Кукольника. Сибирскія вѣдомости.* 1860.

156. Замѣтки по случаю войны въ Днѣпровскомъ лиманѣ, въ 1851 и 1855—мъ г. *М. Череповъ. Инженерный журналъ* 1860.

Здѣсь помѣщена топографія побережья Чернаго моря, съ лиманами Днѣпр. и Бугскимъ).

157. Очерки БЕССАРАБИИ, *К. Ханацкій, Бессараб. обл. вѣд.* 1860. 16, 17 и 18 стр.

158. О соединеніи Каспійскаго моря съ Чернымъ. *А. Сотниковъ. Эконом. Указатель.* 1858 и 1860.

159. Краткій взглядъ на возможность соединенія Каспійскаго моря съ Азовскимъ. *Г. Бернштрессеръ. Астраханскія губ. вѣд. и Русскій Инвалидъ.* 1859.

По нѣкоторымъ изслѣдованіямъ мѣстности, авторъ вывелъ предположеніе о возможности, при весеннемъ половодіи, проѣхать водою чрезъ одно изъ руселъ идущихъ отъ Каспійскаго моря до Азовскаго.

160. О соединеніи Касп. моря съ Азовскимъ. *Д—ръ Бернштрессеръ. Указатель Полит. Эконом.* 1859; *Спб. вѣдомости* 1859; *Экономистъ* 1859; *Астраханскія губ. вѣдомости* 1859 и *Морской Сборникъ* 1859.

161. О водяномъ пути между Каспійскимъ и Азовскимъ морями. *Д—ръ Бернштрессеръ. Сѣверная Пчела* 1860 и *Русскій Инвалидъ* 1860.

162. Невозможность соединенія Каспійскаго моря съ Азовскимъ водою, *г. Короткевичъ-Почовный. Спб. вѣдомости* 1860.

163. Соленыя озера Таврической губерніи. *И. Комаровъ. Горный журналъ.* 1858.

164. О Куяльникскомъ лиманѣ и объ обращеніи его въ самосадочное соляное озеро. *В. Рожковъ. Одесскій Вѣстникъ.* 1859.

165. Рѣка Днѣстръ. *В. Скавронскій. Записки Имп. Общества Южной Россіи.* 1859.

166. Описаніе дороги отъ Царицына до Новохоперской крѣпости, составленное въ 1766 г. *Д. Мордовцевъ. Саратовскія губ. вѣд.* 1859, 5 и 6.

167. Воспоминаніе о старой польской границѣ. *Ф. Псевдонимъ. Одесскій Вѣстникъ*. 1860.

168. Черноморскіе козаки въ ихъ гражд. и военномъ быту. Очерки края, общества, вооруженной силы и службы. Въ 17-ти разсказахъ, съ эпилогомъ, картою и 4-мя рисунками соч. *И. Попки*. Въ 2-хъ ч. Спб. 1858. Въ тип. П. А. Кулиша.

169. Черноморскіе пластуны. *Чтеніе для солдатъ*, 1860.

170. Низовые и Верховые Донскіе казаки. *И. Красновъ. Донскія войск. вѣд.* 1859, 34, 35, 47, 48 и 50; и 1860, 26.

(Эта статья была уже напечатана въ «Военномъ Сборникѣ» 1858 г., но съ измѣненіями и пропусками).

171. 2-й разсказъ Никиты Сливаева (изъ быта донскихъ казаковъ) *П. Сопинъ. Московскій Вѣстникъ*. 1860, 11 и 28.

(Здѣсь описана казацкая свадьба).

172. Нѣсколько словъ о Донскихъ казакахъ и ихъ образованіи. *К. Русскій Инвалидъ*. 1860, 77.

173. Воспоминаніе о Чугуевскихъ козакахъ. *И. Жадановскій. Харьковскія губ. вѣд.* 1859, 19.

174. Разсказы изъ крестьянскаго быта Малороссіянъ. *А. П. Стороженка*. Спб. Въ тип. Н. Греча. 1858.

(О тд. оттискъ изъ «Сѣверной Пчелы 1857 и 1858 г.)

175. Поселяне Воронежской губерніи. *Р. Русскій Художест. Листокъ*. 1850, 34.

176. Харьковскій крестьянинъ. *Гр. П. Данилевскій. Журналъ Землевладѣльцевъ*. 1858.

177. Кіевскіе Богомольцы *П. А. Кулишъ. Народное Чтеніе*. 1857, 2.

178. Картина весны въ Малороссіи. *Часть досуга*. 9.

179. Замѣтки о повѣрьяхъ Малороссіянъ Суджане, уѣзда. *И. Производитель и Промышленникъ*. 1860.

О домовомъ, вѣдьмѣ, вѣдюкѣ, упырѣ, хованѣ, марѣ, вовколакѣ, лѣшемъ и русалкѣ.

180. Малороссъ въ анекдотахъ про него и въ произведеніяхъ

народной его литературы. *П. Омеляненко. Кіевскій телеграфъ.* 1859; 12 и 14.

181. Батуринъ, мѣстечко Черниг. губ. *М. Исаенко. Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 1, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19 и 22.

Исторія. Этнографія (предразсудки и суевѣрія, образцы мѣстнаго нарѣчія, народн. пѣсни, пословицы и поговорки. Статистика.

182. Малороссійскія пословицы, поговорки и загадки и Галицкія приповѣдки. Собралъ *Н. Закревскій.* Москва. Въ Университ. тип. 1860. Въ 8-ю д. л. 139—244. (Помѣщены во 2-й книгѣ: «*Старосвѣтскій бандуриста*».

183. Памятники украинской народной словесности. *Ефименко Черниговскія губ. вѣд.* 1859; 6, 16, 18 и 25.

1) Украинскія пословицы и поговорки, 2) Украинскія обрядныя пѣсни. 3) Украинскія шептанья и заговлянья.

184. Памятники Украинской народной словесности. *П. Ефименко. Чернигов. губ. вѣд.* 1859; 49.

Заговоры отъ зубной боли, на остановленіе крови, и пр.

185. Объ Украинскихъ пословицахъ и поговоркахъ. *А. Тиципскій. Чернигов. губ. вѣд.* 1859; 29.

186. Дополненіе къ украинскимъ пословицамъ и поговоркамъ *П. Ефименко. Чернигов. губ. вѣд.* 1859; 31—33, 38 и 40.

187. Додатокъ до украинскихъ помовокъ та погудокъ. *П. Ефименко. Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 23, 24, 25 и 26.

188. Украинскія загадки. *Ст. Носъ. Чернигов. губ. вѣд.* 1859, 24.

189. Малорусскія пословицы. *Кіев. губ. вѣд.* 1858, 26.

190. Малороссійскіе бандуристы, (съ картиною). *Русскій Худож. Листокъ.* 1859; 12,

191. Преданія приволжскихъ Малороссіянъ. *И. С. Саратов. губ. вѣд.* 1859; 28.

192. Преданіе. *Гр. Иваненковъ. Харьков. губ. вѣд.* 1859; 8.

193. 1) Казка про кравця и вовка. 2) Про козла и барана.
3) Можебилиця. *П. Ефименко. Чернигов. губ. вѣд.*
1860; 21.

Записаны въ с. Николаевѣ, Борзенскаго уѣзда; и въ г.
Переяславѣ.

194. СМЕРТЬ. Украинская сказка. *Гр. П. Данилевскій. Под-
письникъ.* 1859; 9.

195. Украинская сказка про куму, лисицу, пастуха, рыболова,
и возницу. *Гр. Данилевскій. Семейный Иллюстрированный
Листокъ.* 1859; 7—8.

Объ сказки написаны стихами.

196. Украинскія сказки, *Г. П. Данилевскій. Русскій Вѣст-
никъ.* 1858; 1, 2, 3.

197. Бѣсы. украинская сказка. *Г. П. Данилевскій. Рус. Вѣст-
никъ* 1858.

198. РАЗСКАЗЪ ОБЪ УЖѢ. *П. Томишъ. Чернигов. губ. вѣд.*
1859; 22.

199. ЧЕТЫРЕ ВАРИАНТА малорусскихъ сказокъ. *Малорус. Ли-
терат. Сборникъ.* Саратовъ. 1859.

- 1) Охъ. 2) Коза—дереза. 3) Казка про Ивашечка и
про вѣдму и 4) Казка про королеву Катерину.

200. Нѣсколько словъ о малороссійскихъ сказкахъ. Ст. А. *Ши-
шацкаго Иллита.* (Изъ № 21 *Чернигов. губ. вѣд.* Чер-
ниговъ. 1859).

201. Преданія о кладахъ. Матеріалы для исторіи Новороссій-
скаго края. *Ф. Воропоновъ. Одес. Вѣстникъ* 1860; 167.

202. Народныя пѣсни собранныя въ западной части Вольнской
губерніи въ 1844 г. *Н. И. Костомаровымъ, Малорусск.
Литерат. Сборникъ.* Саратовъ. 1859.

203. Народныя пѣсни, подобранныя *П. Кулишемъ. Народное
Чтеніе.* 1859; 2.

204. Сказки и предразсудки Полѣскаго народа. *Вольнскія губ.
вѣд.* 1859; 20 и 37.

205. Свадьба на Полісѣ. *Кіевскій Телеграфъ.* 1859; 19,
20 и 25.

206. ЗАМѢЧАНІЕ на статью: «Мужицке весиле» *Гр. Куль-
жискиій Кіевскія губ. вѣд.* 1859, 7.

207. О малороссійской свадьбѣ. *К. Непытайенко. Кіевскія губ. вѣд.* 1859, 10.

Замѣчаніе на статью Кульжинскаго.

208. Свадебные обряды Малороссійцъ. *Полтавск. губ. вѣд.* 1859; 31—34.

209. Разказы о кладахъ. *М. Исаенко. Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 51.

210. Легенды и новѣрья Украинскаго народа. *А. Новосельскаго. Кіевскій Телеграфъ.* 1860; 75, 76 и 77.

211. Погане поле. Легенда *П. К.—ко. Чернигов. губ. вѣд.* 1860, 29; 2 стр.

Урочище «Погане поле» находится на границѣ Нѣжинскаго и Козелецкаго уѣздовъ.

212. Крещатый дубъ. Преданіе. *М. Исаенко. Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 38.

213. Пѣсни, записанныя въ м. Олишевкѣ (Козелецкаго уѣзда). *Д. Лавриненко. Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 49, 50.

214. Коляда *С. Микуцкій. Виленск. Вѣстникъ.* 1860, 37.

Выписка изъ соч. *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, etc. *Ducange*, которою доказывается ошибочность мнѣнія многихъ ученыхъ, въ томъ числѣ и *Шафарика*, что Коляда есть словянское божество.

215. О волкахъ и волчьемъ богѣ Полісунѣ. *П. Ефименко. Чернигов. губ. вѣд.* 1859; 23.

216. Разказы про Полісуна. *А. Тищинскій. Чернигов. губ. вѣд.* 1859, 38.

217. Разказъ о Лисунѣ (Записанъ *М. Исаенко* въ Батуринѣ). *Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 28, 2 стр.

218. Народный бытъ Волинскаго Полѣсья. *Волинск. губ. вѣд.* 1859; 15—20.

219. Бытъ Подолянъ. Изд. *К. Шейковскаго*. Т. 1-й вып. 1-й и 2-й. Кіевъ. Тип. *И. и А. Давыденко*. 1860.

Разборъ помѣщенъ въ «Современникѣ» 1860 г. № 9.

220. О суевѣріяхъ, встрѣчаемыхъ на праздникъ Рождества Христова въ Кіевскомъ уѣздѣ. *Вас. Сикачинскій. Кіевскія губ. вѣд.* 1860; 30.

221. О похоронахъ въ Подольской губ. *К. Шейковскій. Кіевскій Телеграфъ.* 1860; 24, 25, 26.

222. НАРОДНЫЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ въ Россіи. Русск. Худож. Листокъ. 1860.
223. СЕЛО ЛЮТЕЖЪ. П.... *Кіевскія губ. вѣд.* 1859, 12.
224. МѢСТЕЧКО ЕКАТЕРИНОПОЛЬ. (Калиболото-тожъ) *К. Петрушевскій Кіевскія, губ. вѣд.* 1859; 5.
225. СЕЛО ВОДОТЫЕ. П. *Сенаторскій. Кіевскія губ. вѣд.* 1859; 20.
226. ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ И ПРАВСТВЕННЫЙ БЫТЪ КОЛОНИСТОВЪ МАРІУПОЛЬСКАГО ОКРУГА. П. *Рачинскій. Экономическія Записки.* 1859; 7 и 18.
227. ОЧЕРКИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО БЫТА въ Новороссіи. А. *Георіевскій. Русскій Дневникъ.* № 59, 65 и 66.
1) Чумаки. 2) Вольные косари въ степяхъ.
228. О РАБОЧИХЪ въ степяхъ Крыма. *Таврическія губ. вѣд.* 1859; 12.
229. БЮДЖЕТЪ РАБОЧАГО въ Одессѣ. Н. З. *Одесскій Вѣстникъ.* 1858, 7.
230. О ЗАХОЖИХЪ РАБОЧИХЪ въ Херсонской губ. Я. *Грудзино, Земледѣльч. газета.* 1858; 34 и 35.
231. ПЕРЕСЕЛЕНІЕ КРЫМСКИХЪ ТАТАРЪ. Н. *Шербань. Русскій Вѣстникъ.* 1860; 23—24.
232. БѢГЛЫЯ ЗАМѢТКИ НА ПУТИ ПО МАЛОРОССІИ. А. *Чужбинскій. Свѣ. Пчела.* 1860; 288.
233. ЕВРЕИ въ ХАРЬКОВѢ. В. *Крѣпостининъ. Прибавл. къ Харьк. губ. вѣд.* 1860; 10.
234. ОБЪЯСНЕНІЕ ПО ПОВОДУ СТАТЬИ Г. М. Д. «ГОНЕНІЯ ЕВРЕЕВЪ въ Одессѣ». Палеологъ, *Русскій Міръ.* 1860; 11.
235. ПОѢЗДКА ПО НИЗОВЬЯМЪ ДНѢПРА. А. *Афонасьевъ-Чужбинскій. Морской Сборникъ.* 1858; 2, 8, 9 и 11;—1859; 2, 4, 7, 8 и 11;—1860; 9.
1) Правый берегъ. 2) Отъ Мѣловой до Берислава.
3) Отъ Берислава до Херсона. 4) Херсонъ лѣвый берегъ.
5) Отъ Каменки до Алешекъ. 6) Лиманъ и его окрестности.
236. ВЪ КІЕВѢ И ОБРАТНО. В. *Михайловъ. Русскій Худож. Листокъ.* 1860; 12 и 17.

237. САГАЙДАКИ. А. *Перелешинъ. Вѣстникъ Имп. Рус. Геогр. Общества.* 1859; 10.
Сагайдаками называются въ Малороссіи, въ Воронежской, Курской и Харьковской губ.—дороги.
238. Пути Сообщенія въ Херсонской губ. А. *Шмитъ. Одесскій Вѣстникъ.* 1860; 26 и 29.
239. Отъ Ставрополя на Донъ. Н. В. *Русскій Дневникъ.* 1859; 88.
240. Съ дороги. Донъ и Волга. Ж. С. *пбурскія Вѣдомости.* 1860; 121.
241. Ростовъ и Таганрогъ. Замѣтки туриста. Кн. М. Г. *Голицынъ. Библіотека для чтенія.* 1859.
242. Путевыя замѣтки въ Крыму въ 1857 г. В. *Назаревъ. Иллюстрація.* 1859; 58, 59, 61—64.
243. Нѣсколько словъ о дорогѣ изъ Петербурга въ Таганрогъ. А. Б—ко. *Сѣв. Пчела.* 1860; 281.
244. Замѣтки по Бессарабіи. К. Х. *Бессараб. област. вѣд.* 1860.
245. Замѣтки по Бессарабіи. г. Бѣльцы. К. Х. *Бессараб. обл. вѣд.* 1860; 31.
246. Воспоминаніе прогулки по Бессарабскимъ монастырямъ. В. *Шостакъ Бессараб. губ. вѣд.* 1860; 42.
247. Изъ Канева въ Чигиринъ и обратно М. *Александровичъ. Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 30—34.
248. Письма съ Юга. А. *Николитъ. Семейный Кругъ.* 1860; 18.
Отъ Харькова до Керчи. Керчь. Одесса. Мартыновъ. Воскр. школы въ Керчи.
249. ЧЕТЫРЕ ДНИ на Азовскомъ морѣ. Н. В. (Изъ дорожныхъ записокъ). *Новороссійскій Сборникъ.* 1859.
250. На почтовой дорогѣ въ Малороссіи. П. *Кулишъ. Нскра.* 1860; 49.
251. Нѣсколько словъ о плаваніи по Днѣпру. И. *Мунтяновъ. Одесскій Вѣстникъ.* 1860; 137.
252. Дорожныя записки. А. *Чужбинскій. Русское Слово.* 1860; 1, 8.

- Плаваніе по Черному и Азовскому морямъ.
253. Два мѣсяца въ Малороссіи. *К. Козловскій. Оберточный Листокъ.* 1860; 49.
254. По пути изъ Одессы въ Кіевъ. *Д.—ій. Одесскій Вѣстникъ.* 1859; 72 и 76.
255. Отъ С.-ПЕТЕРБУРГА до Одессы. *Съверная Пчела.* 1859; 222.
256. Замятки на пути изъ Одессы въ Тифлисъ. *Н.—ъ. Южный Сборникъ.* 1859; 8, 9.
257. Путевыя замятки. *С. Толмачевъ. Производитель и промышленникъ.* 1860; 28.
- Изъ путешествія по Новороссіи.
258. Путевыя замятки отъ Кишинева до Одессы. *К. Ханацкій. Одесскій Вѣстникъ.* 1860; 14—и *Бессарабскія обл. вѣд.* 1860; 25, 26, 27 и 50.
259. Походныя письма ополченца изъ южной Бессарабіи 1855—1856 г. *А. В. Рачинскаго.* Москва. Въ тип. А. Семена. 1858. (Изъ Русской Бесѣды, № 2, 1858 г.).
260. Статистическое описаніе Харьковской губ. *Г. Турбинъ. Харьков. губ. вѣд.* 1860; 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 47—52.
261. Историко-статистическое описаніе г. Харькова. *И. Кованко. Прибавл. къ Харьков. губ. вѣд.* 1859.
262. Статистическія свѣдѣнія о Черниговской губ. *Чернигов. губ. вѣд.* 1860; 32. О народонаселеніи губ. за 1859 г.
263. Народонаселеніе Полтавской губ. и ея городовъ въ 1858 по 10-й народн. переписи. *Полтав. губ. вѣд.* 1859. 4, 15, 16.
264. Движеніе народонаселенія въ Полтавской губ. въ 1859 году. *Полтав. губ. вѣд.* 1860; 50, 51.
265. Число жителей Полтавской губ. въ 1858 г. *Полтав. губ. вѣд.* 1859; 47.
266. Число православныхъ церквей въ Полтавской губ. въ 1858 г. *Полтав. губ. вѣд.* 1859; 47.
267. Заводы и фабрики въ Полтавской губ. въ 1858 г. *Полтавск. губ. вѣд.* 1859; 48.

268. Число купеческихъ капиталовъ, объявленныхъ въ Полтавской губ. въ 1858 г. *Полтав. губ. вѣд.* 1859; 49.
269. Статистическое обозрѣніе Судачской долины. А. Д. *Листокъ Русскаго Общества Пароход.* 1860.
270. Опытъ статистическаго описанія городовъ Бессарабіи (Хотинь) А. Защука. *Бессараб. обл. вѣд.* 1860. 48, 49.
271. Отрывки изъ статист. описанія Херсонской губ. и Одесск. градонач. А. Шмитъ. Одесса. 1860.
272. Роспись въ алфавитномъ порядкѣ съ уѣзднымъ городомъ, селъ и деревень, находящ. въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ. *Кіевскія губ. вѣд.* 1859; 11, 15, 24 и 25.
273. Возможность скорago заселенія Крыма. *Фр. Д—скій. Одесскій Вѣстникъ*, 33.
274. Статистическое описаніе села Ярославичъ, Дубенскаго уѣзда. *Волинскія губ. вѣд.* 1859.
275. Статистическое описаніе Заславскаго уѣзда. *Волинскія губ. вѣд.* 1859; 40, 41, 42, 44, 45, 46, 49.
276. Нѣсколько свѣдѣній о Житомирѣ. *Экономистъ* I.
277. Статистическое описаніе Новоградволинскаго уѣзда. *Волинскія губ. вѣд.* 4.
278. Статистическіе труды И. Ѳ. Штункенберга. изд. его сыномъ А. Штункенбергомъ. Спб. 1858.
279. Населеніе Новороссіи. А. А. Скальковскій. *Экономистъ*. 1858. I.
280. Изъ военно-статистическаго описанія Новороссійскаго края. *Русскій Инвалидъ*. 1858; 41 и 57.
281. Краткое описаніе Таврической губ. Б. Бассалъ. *Записки Им. Общества Сельскаго Хозяйства Южной Россіи*. 40 и 11.
282. Статистическое обозрѣніе Екатеринославской губ. *Памятная книжка Екатеринославской губ.* на 1860.
283. Матеріалы для статистики Подольской губ. *Памятная книжка Подольской губ.* за 1859.
284. Село Нападовка. *Кіевскія губ. вѣд.* 1859, 9.
285. Статистическое описаніе города Алешекъ. А. Чириковъ. *Листокъ Русскаго Общ. пароходства*. 1860. 62.
286. Мѣстечко Никополь. (Статистическое описаніе). *Листокъ Русскаго Общ. Пароходства*. 1860. 65.

287. Харьковъ и Воронежъ. С. Соколовъ. *Производитель и Промышленникъ*. 1860. 40.
288. ОДЕССКАЯ ТОРГОВЛЯ. А. Скальковский. *Экономическій Указатель*. 1858. 4. и *Земледельческая Газета*. 1858. 10.
289. ОДЕССКАЯ ТОРГОВЛЯ ВЪ 1857. *Одесскій Вѣстникъ* 1858 39 и 40.
290. О ТАБАЧНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ВЪ Сорокскомъ уѣздѣ. *Одесскій Вѣстникъ* 1858. 43.
291. КРЫМСКІЯ КАМЕНОЛОМНИ ТЮРИНЪ. *Морской Сборникъ*. 1858; 7 и 8.
292. ЗАГРАНИЧНАЯ ТОРГОВЛЯ Азовскаго бассейна въ 1858 году. А. А. Скальковский. *Русскій Дневникъ* 7.
293. ОБЪ АЗОВСКОМЪ МОРЬ, Соколкинъ. *Экономическій Указатель*. 1858; 28.
294. ОБЪ АЗОВСКОМЪ МОРЬ. Ал. Д. О. *Петербургскія вѣд.* 268.
295. О ХЕРСОНСКОЙ ТОРГОВЛѢ. М. Чудновскій. *Одесскій Вѣстникъ*. 1858; 46.
296. ЗАГРАНИЧНАЯ ТОРГОВЛЯ Черноморскаго бассейна. А. Скальковский. *Промышленный листокъ*. 1888. 36 и 37.
297. ЗАГРАНИЧНАЯ ТОРГОВЛЯ Новороссійскаго края. А. Скальковский. *Промышленный листокъ*. 1858; 32, 33 и 46.
298. ИСТОРИЧЕСКІЙ ОЧЕРКЪ торговли Новороссійскаго края, за послѣднее время. 1856—58 г. П. Сокальскій. *Одесскій Вѣстникъ* 1859; 1, 2, 3 и 5.
299. О ТОРГОВЫХЪ ОБОРОТАХЪ города Оеодосіи. *Таврическія губ. вѣдомости*. 1859.
300. КРАТКІЙ ОЧЕРКЪ торговой дѣятельности въ Курской губ. *Памятная книжка Курской губ.* на 1860 г.
301. О КАМЕННОУГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ въ Новороссійскомъ краѣ. *Журналъ Минист. Вн. Дѣлъ*. 1858, 1. (Изъ Одесскаго Вѣстника).
302. ОБЗОРЪ СУДОХОДСТВА и пароходства по Днѣпру. *Москов. вѣдомости*. 1858. 41.
303. ЗАМѢТКИ О ПЛАВАНІИ иностранныхъ и русскихъ каботажныхъ судовъ въ Азовскомъ морѣ. К. Гр. *Спб. вѣд.* 95 и *Таврическія губ. вѣд.* 15.

304. О КАБОТАЖНОМЪ СУДОХОДСТВѢ ВЪ АЗОВЕКОМЪ МОРЬ. *И. Б—нъ. Одесскій Вѣстникъ.* 1858; 51.
 305. ОБЗОРЪ СУДОХОДСТВА ПО ДНѢПРУ. *Коммерческая газета.* 1858; 90.
 306. ОБЗОРЪ СУДОХОДСТВА И ПАРОХОДСТВА ПО Р. ДНѢПРУ И ЕГО ПРИТОКАМЪ. Спб. 1858.
 307. ДОНЪ И ВОЛГА. НОВЫЕ ПУТИ СООБЩЕНІЯ МЕЖДУ ЮГОЗАПАДОМЪ И ВОСТОКОМЪ РОССІИ. *А. Скальковский Одесса.* 1858.
 308. КАРТИНЫ СУДОХОДСТВА ПО МЕДВѢДИЦѢ И ПО ДОНУ. *Д. Мордовцевъ. Памятная книжка Саратовской губ.*
 309. ТАБАКОВОДСТВО ВЪ ПОЛТАВСКОЙ ГУБ. *Полтав. губ. вѣд. и Производитель и Промышленникъ.* 1860; 39 и 40.
 310. ДОКУМЕНТЫ, ОТНОСЯЩ. ДО ХЛѢБНОЙ ТОРГОВЛИ НОВОРОС. КРАЯ. *Скальковский. Одесскій Вѣстникъ.* 1860; 16.
 311. ПО ПОВОДУ ХЛѢБНОЙ ТОРГОВЛИ НА ЮГѢ РОССІИ. *Сѣверная Пчела.* 1860; 125.
- ОТВѢТЪ Г. ПОМѢЩИКУ М. АНТОНОВУ ВЪ 68 №. Спбурґ.
Вѣдом.
312. ЧУМАЦКІЙ ИЗВОЗЪ ВЪ ОДЕССУ. *Одесск. Вѣсти.* 1860; 51.
 313. О СЕЛЬДЯНОМЪ ПРОМЫСЛѢ ВЪ НОВОРОС. КРАѢ. *А. Скальковский. Одесскій Вѣстникъ.* 1860; 24.
 314. НѢСКОЛЬКО СЛОВЪ О ШЕЛКОВОДСТВѢ НА ЮГѢ РОССІИ. *И. Бефани. Одес. Вѣсти.* 1860; 23, 1 ст.
 315. КАМЕННО-УГОЛЬНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ НА ЮГѢ РОССІИ. *Одес. Вѣсти.* 1860; 7.
 316. ДВИЖЕНІЕ СУДОХОДСТВА НА Р. ДНѢСТРѢ ВЪ 1859 Г. *А. Мелиховъ. Листокъ Пароходства.* 1860; 23.
 317. СПИСОКЪ СВЕКЛОСАХАРНЫМЪ ЗАВОДАМЪ ВЪ ГУБ. КІЕВСКОЙ, ЧЕРНИГОВСКОЙ, ПОЛТАВСКОЙ, ВОЛЫНСКОЙ И ПОДОЛЬСКОЙ. *Кіевскія губ. вѣд.* 19, 20.
 318. О СВЕКЛОСАХАРНЫХЪ ЗАВОДАХЪ КІЕВСКОЙ ГУБ. *И. Рахманиновъ. Кіевскія губ. вѣд.* 1859; 1 и 2.
 319. ПРОМЫШЛЕННОСТЬ СУДЖАНСКАГО УѢЗДА КУРЕКОЙ ГУБ. ПРОИЗВОДИТЕЛЬ И ПРОМЫШЛЕННИКЪ. 41—43 и *Журналъ Минист. Внутр. Дѣлъ*, 8.
 320. О СВЕКЛОСАХАРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ВЪ КІЕВСКОЙ ГУБ. *Коммерческая газета.* 1858, 13.

321. О соляной промышленности въ Крыму. А. Джю-
ти. *Одесскій Вѣстникъ* 1859, 135.
322. О торговлѣ саломъ въ Екатеринославѣ. М. С-и.
Промышленный Листокъ. 1858, 44.
323. Статистическій очеркъ мѣстъ нахождения, добыванія
и доставки къ мѣстамъ построекъ строительныхъ матеріаловъ;
употребляемыхъ въ Таврической губ. *Соханскій. Журналъ*
Гл. Управ. Пут. Сообщенія съ картой. 1859, 2.
324. Свѣдѣнія о Покровской ярмаркѣ въ Харьковѣ, въ 1860 г.
Вольфъ Иткинъ. Прибавленія къ Харьков. губ. вѣд. 1860
110.
325. Замѣтки объ Ильинской ярмаркѣ въ Полтавѣ. Р. Сыро-
мятниковъ. *Акціонеръ*. 1860; 47.
326. Статистическое описаніе Никольской Баховской яр-
марки. *Листокъ Русскаго Общества. Пароходства и*
Торговли. 1860; 75.
327. Ростовъ на Дону. *Производитель и Промышленникъ*.
1859; 15.
328. О торговлѣ крымскою мерлушкою. *Сѣверная Пчела*. 1860;
184.
- ✓ 329. Изслѣдованіе о торговлѣ на украинскихъ ярмаркахъ.
И. Аксаковъ. Спб. 1858.
330. Выписка ярмаркамъ, существующимъ по Войску Донскому.
Донскія войсковыя вѣдомости. 1859; 33.
331. Крещенская ярмарка въ 1859 г. въ Харьковѣ. *Вольфъ*
Иткинъ. Прибавленіе къ Харьковскимъ губернскимъ вѣ-
домостямъ. 1859 г.
- ✓ 332. Украинскія ярмарки. К. С. Аксаковъ. *Русская Бе-*
седа. 1858; 2.

ОБЪЯСНЕНІЯ КЪ РИСУНКАМЪ «ЖИВОПИСНОЙ УКРАИНЫ».

№ XX.—Деревянные ворота, снятыя мною съ натуры въ старинномъ мѣстечкѣ *Седневь*, въ 25 верстахъ отъ Чернигова. На воротахъ надпись: *Созданы быша врата си на 1763 году, мѣсяца октоврія 23 дня*. Надпись эта вырѣзана въ деревѣ.—Ворота эти, къ сожалѣнію, уже полуразрушены; по остаткамъ видно, что на нихъ была крыша, но какая именно, деревянная или соломенная—не знаю.

№ XXI.—Лірникъ Дмитро Погорілій, съ рисунка П. А. Кулиша. Съ удовольствіемъ помѣщая здѣсь нѣсколько словъ о немъ, сообщенныхъ мнѣ П. А. Кулишомъ.

«Встрѣтился я съ нимъ въ Звенигородкѣ на улицѣ—какъ обыкновенно бываетъ въ нашихъ уѣздныхъ городахъ—безлюдной и молчаливой. Онъ былъ слѣпъ и шелъ съ поводыремъ.

— Здоровъ, брате! сказалъ я.

— Добрѣдень, пане! отвѣчалъ онъ.

— Почімъ же ты знаешь, що я панъ?

— Чую, отвѣчалъ коротко Дмитро.

— Ні, брате, сказалъ я, сдѣлавъ знакъ молчанія поводырю:—я не панъ, я такой же прѣстий чоловікъ, якъ и ти.

Дмитро молчалъ.

— Де твой хата? спросилъ я.

— Онъ—тамъ, за ривчакомъ.

Дмитро показалъ рукою.

— Ходімъ до тебе въ хату,—заграй та заспівай міні.

— Ходімъ, пане, коли ваша мѣлость.

— Не зові мене, братіку, паномъ: я сѣго не люблю, бо я такой же панъ, якъ и ти.

— То якъ же вашу мѣлость величати?

Къ моему сожалѣнію, Дмитро со мною дѣлался все учтивѣе. иѣучтивѣѣ

— Да якá тутъ милость, Богъ съ тобою! сказалъ я, плохо играя свою роль: я тогда еще не умѣлъ говорить съ простымъ народомъ, и потому запугивалъ нищаго, самъ не понимая, чѣмъ. — Зови менѣ, коли хочешь, Панькѣмъ. А тебѣ якъ зовуть?

— Дмитрѣмъ, пане, Дмитрѣ Погорілий.

Такимъ образомъ Дмитро, умышленно, или по привычкѣ, ставилъ слово *пань* между собой и мной, какъ непреходимую для насъ обоихъ пропасть. Мнѣ сдѣлалось больно за тотъ слой общества, къ которому онъ меня такъ-сказать отталкивалъ. Но я не сомнѣвался, что Дмитро будетъ мой.

Хата у него была самая жалкая, — тѣмъ болѣе, что на всемъ видно было отсутствіе женскихъ рукъ. Мы застали въ ней его товарища, такого жъ, какъ и онъ, безроднаго бѣдняка-лирика. Ихъ заботы о томъ, чтобы меня накормить, какъ гостя, тронули меня. У нихъ оказались очень вкусные соленые огурцы въ деревянномъ ведрѣ и ломти хлѣба изъ разныхъ печей. Молодость и прогулка по неровной мѣстности Звенигородки возбуждали мой аппетитъ. Мы втроемъ принялись завтракать посреди рушащихся бревенчатыхъ стѣнъ, точно въ комфортабельномъ домѣ. Проворный поводырь въ одну минуту притащилъ, по моей просьбѣ, водки. Какъ говорится, ледъ былъ сломавъ, — бесѣда закипѣла, полились рѣкой гайдамацкія пѣсни. Дмитро Погорілий, какъ видно и по набросанному мною съ натуры портрету, понравился мнѣ съ перваго взгляда гайдамацкою своею наружностію. Не дѣли съ двѣ не бритая борода очень шла къ его дикимъ и вмѣстѣ простодушнымъ чертамъ. Онъ, вѣроятно, не считалъ бы для себя грѣхомъ поступить съ Ляхами и Жидами такъ, какъ поступали, въ свое время, герои его разсказовъ. Это былъ необтершійся еще въ новой жизни осколокъ прежняго вѣка. О самыхъ невѣроятныхъ вещахъ (см. *Записки о Южной Руси*, I, стр. 95) онъ говорилъ такимъ тономъ, какъ-будто это случилось передъ его глазами (которые, къ сожалѣнію, были слѣпы). Пѣлъ онъ съ энтузіазмомъ и съ такою выразительностію, какъ-будто и содержаніе пѣсни и напѣвъ были его созданіе. Почти каждую пѣсню сопровождалъ онъ объясненіями, которыя стоило записать всѣ. Языкъ его разсказовъ былъ превосходный. Я очень любилъ Дмитра; а онъ ужъ больше не называлъ меня паномъ и говорилъ мнѣ—*ты*. Не смотря на это, онъ раза два замолкалъ, качалъ значительно головой и говорилъ:

— Ой, не прбѣтий ти чоловік!.. Знаю я, хто ти: може, твой паніматка въ золотому палацу сидить.

— Нехай же вона собі тамъ сидить, отвѣчалъ я, — а ми випьемъ по чарці та заспіваето що про Максима Залізняка.

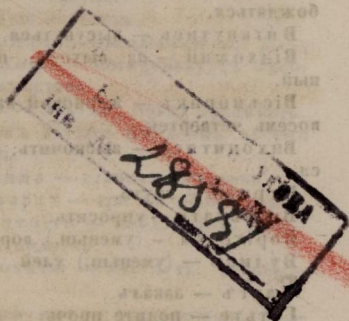
Во время моихъ странствованій по убогимъ хатамъ, всего больше я располагалъ простой народъ въ свою пользу тѣмъ, что пѣлъ или читалъ наизусть множество народныхъ пѣсень. Этотъ запасъ знанія, усвоенный мною еще съ неграмотнаго моего дѣтства, помогъ мнѣ сойтись и съ Дмитромъ Погорилымъ. Онъ, съ наивностію горячаго сердца, предлагалъ мнѣ идти и ѣхать со мной куда-угодно, такъ-что ставилъ меня даже въ нѣкоторое затрудненіе своею преданностію. Къ сожалѣнію, это была одна изъ первыхъ моихъ встрѣчъ въ такомъ родѣ. Мнѣ казалось, что я найду множество подобныхъ личностей, углубясь больше въ Задыровскую Украину, и я разстался съ нимъ навсегда послѣ первой бесѣды.

№ XXII. — Мѣщанка Полтавской губ., гравирована мною съ рисунка И. И. Соколова.

№ XXIII. — Дѣвушка Полтавской губ., — тоже съ рисунка И. И. Соколова.

№ XXIV. — Видъ снятый съ натуры, въ одной изъ станицъ Черноморія, А. Е. Бейдеманомъ, — изъ этого рисунка можно видѣть до какой степени наружный видъ жилья въ Черноморіи сохранилъ свой первобытный, малороссійскій характеръ.

Л. Ж.



ОБЪЯСНЕНІЕ

НЕУДОБОПОНЯТНЫХЪ ЮЖНОРУССКИХЪ СЛОВЪ,

СОДЕРЖАЩИХСЯ ВЪ 11-й И 12-ой КНИЖКЪ «ОСНОВЫ».

Бавити — забавлять.
Банька — стеклянный шаръ, которымъ
 выглаживаютъ намітки; глаза.
Балабанъ — (кушанье) — пышки.
Балакучий — говорливый.
Беркицнутись — упасть, опроки-
 нутся, перекувырнуться.
Бишыха — (болѣзнь) рожа.
Брузументъ — позументъ.
Бундючитьца — дуться; сердиться.
Бурхати — порывисто, сильно дуть
 (о вѣтрѣ).
Бухинка — булка хлѣба.
Варнякати — говорить невнятно —
 и безтолку.
Вгайбшки (нарѣчіе) — глубиною.
Вдраннѹти — оцарапнуть.
Величия — величественная, пышная.
Вигодувати — выкормить; воспи-
 тать.
Випрѹчуватись — вырываться; осво-
 бодиться.
Виткнути — высунуться.
Видхѹжий — на выходѣ, прощаль-
 ный.
Вісьмирикъ — жерновой камень въ
 восемь четвертей.
Вихопитись — выскочить; вырвать-
 ся.
Вкруть — круто.
Вкоськати — упросить.
Ворітѣчка — (уменьш.) ворота.
Вѹликъ — (уменьш.) улей.
Гартъ — закалъ.
Гѣтьте — подите прочь.
Гілѣчка — (уменьш.) вѣтка.
Гнать — Игнать.
Гомілка — голень.
Горпина — Агрипина.
Грѣхнути — грохнуть.
Гунá, (лунá) — эхо.
Гирлига — пастушескій посохъ съ
 шишкой или крюкомъ на одномъ концѣ.

Далибі, далебі — ей-Богу.
Джирчати — дребезжать.
Дія — дѣйствіе; дѣяніе.
Довжезний — очень длинный.
Докучувати — наскучать.
Долі — на землѣ; на полу.
Домаха — Домна.
Домонтаръ — доможилъ.
До горі (ногáми) — вверхъ (но-
 гами).
До рѹкъ (полáти) — отдать въ ру-
 ки.
Драпіка — (бранн. слово) обдирало.
Дроковця — жаркое время, когда
 скотъ дрючится, бѣсится.
Женé — гонить.
Женѣти — гонится.
Жижкі — подкожные жилы.
Зáтого — скоро, вотъ-вотъ.
Завійпа (болѣзнъ) — сильная рѣзъ
 въ животѣ.
Закопотіти — топать на бѣгу но-
 гами.
Зацідити — ударить; хватить.
Заціпнутый — застегнутый.
Зважитись — отважиться.
Звідкіля — откуда.
Згэдзкатись — закапризиться.
Зжолобити — скорчить.
Зміститьца — вмѣститься.
Зіпхати — спихнуть; сбить.
Илѣ́го — Илья.
Зуполний — полный.
Іжа — пища.
Ка́пость — пакость.
Капшѹкъ — кошелекъ; кисеть.
Ква́ша — вареное жидкое тѣсто.
Кесéтина — кисеть.
Кивді́къ — лента.
Кінъ, род. ко́на — сцена.

Кітва — кружка.
Кйтиця — кисть.
Клубъ — вертлугъ (круглая часть, до-
конечь сурели).
Кодло — родъ, порода.
Комізитись — сердиться; каприз-
ничать.
Кублитись — гнѣздиться, уми-
щаться.
Комонникъ — конный Бздокъ.
Контентуватись — угощаться.
Коралі — коралы.
Кринъ — растение.
Кудиль — куда-то.
Кубло — логовище въ сѣнѣ или со-
ломѣ.
Кукульванъ — дурманъ.
Кѹра — пыль, курево.
Кѹрячий — куриный.
Кулина — Акулина.
Кунштáция — штуки, хитрости, ис-
кусство.

Лататтс — растение.
Лаштунки — лѣса; деревянныя под-
мостки, для устройства чего-либо.
Лѣсáга — тиски, раскѣнь для вы-
глаживанія ремней.
Лементарь (рейментарь) — началь-
никъ отряда.
Литки — икры.
Липівка — кадка, сдѣланная изъ
цѣльнаго дерева, преимущественно изъ
липы.
Лютій — февраль.
Ліалька — кукла; игрушка.

Мамій — матушкинъ сынокъ.
Марушка — Марья.
Мáнька — Машенька, Марфуша, ду-
шенька (въ переноси. смыслѣ, ласка-
тельное).
Марюка — (увелич.) привидѣніе.
Мѣння — имя.
Мимрити — подъ ность, невятно го-
ворить.
Млинці — блины.
Мл'явий — слабый; разслабленный;
несносливый.
Мовчазливий — молчаливый.
Молодіжъ — молодѣжь.
Мѹлитись — жаться; мяться; согла-
шаться какъ-бы нехотя.
Мякѣнький — (уменьш.) мягкій.
Навпослі — послѣ; потомъ.
Нашáдокъ — потомство.
Надібокъ — дерево, подготовленное
для подѣлокъ.
На-вспражки — въ самомъ дѣлѣ.
Настро́мити — наткнуть; надѣть.

Навтікача — бѣгомъ; убѣжать.
Намóнятись — (переноси.) напиться
до-пьяна.
Неприторѣний — не-натершійся (въ
свѣтъ, въ жизни, въ обычаяхъ).
Не впо́мку — не вспомнить мнѣ.
Нехлю́я — (бравное слово) перяха.
Одрізнитись — отдѣлиться, отгро-
зиться.
Обликъ — обличье — лицо; очеркъ
лица.
Обіхі́дка — (на обіхі́дку) текушій
расходъ.
Окульба́чити — осѣдлать.
Опині́тись — очутиться.
Ори́шка — Ирина.
Ори́нка — Ирина.
Ось-як! — а вотъ какъ!
Отю́танть — адыотанть.
Опю́ди — вотъ сюда.
Очи́ці — глазки.
Ошáдокъ — остатокъ.
О-що! — вотъ-что!

Пашѣнна я́ма — ссыпная хлѣбная
яма.
Пи́тання — вопросъ.
Підвечі́ркувати — поздно полдни-
чать.
Підка́нокъ — чернеча камилавка.
Підсковзну́тись — поскользнуться.
Пі́рлячко — пѣрушки.
Пли́гати — прыгать.
По́битъ — бытъ.
Подвідчи́къ — подводчикъ.
Подхáти — дуть; повѣвать.
По́дріпати — поцарапать.
Посу́ха — засуха.
Позі́хати — зѣвать.
По́квáпитись — польститься.
Поквóломъ — потихоньку; съ нѣко-
торою важностью.
По́кіль — покуда; пока; покамѣть.
По́ла — въ вісімъ піль — въ восемь
полотнищъ.
Полу́ниця — степная клубника.
Пол-чварта — три съ половиною.
Пополотні́ти — поблѣднѣть, поблѣ-
дѣть какъ полотно.
Пополо́хати — спугнуть; встрево-
жить.
Посварі́тись — погрозиться; пос-
сориться.
Пощі́тво — учтиво; почтительно.
Пощі́тувати — почитать; поминать
въ церкви.
Почерзі́ — по-очереди.
Пригуби́ти — притронуться къ чар-
кѣ губами.
Притѣпати́сь — прибрести.

Прицѣпуватий—глуповатый.
Причепѣнда — придиричивый.
Прієска — Афросинья.
Приструичити — приструинить; на-
страшать.
Пробі! — ради Бога, помогите!
Прогайнувати — промотать.
Прозірій — прозрачный свѣтлый.
Проконвѣти — проглотить.
Пухкій — мягкій какъ пухъ.
Пшоняній — пшениный.

Ранішній — утренній.
Рѣпетъ—крикъ; шумъ.
Розбѣркагись — проснуться, оч-
нуться.
Роздима́ти — роздывать.
Роздобѣти — добыть; приобрѣсть.
Розло́гий—обширный.
Розми́ръ — разрывъ.
Розчу́рпати — разобрать; понять;
розслышать.
Розтро́щити — раздавить; роздро-
бить.

Самоту́жки (везти)—на себѣ(везти).
Середу-дні — среди-дня.
Сірно — маленькій низенькій столикъ,
употребляемый въ землянкахъ; сидятъ
у него на землѣ.
Скатерти́на (уменьш.)—скатерть.
Скотарство — скотоводство.
Смѹга — полоса
Соло́ха — Соломонида.
Спра́дитись — исполниться.
Сти́дкий — безстыдный.
Суре́лі — ляшки.
Су́тозолотий — обильно-золотой.

Таганокъ — треножникъ, на кото-
ромъ вѣшается котелъ.

Тадже́жъ — ну,—да.
Тилі́пати́сь — мотаться.
Ті́рло — сбойное мѣсто, на кото-
ромъ ночевали овцы.
Тирка́тий — (шівень).
Товкува́ти — толковать; говорить.
Товче́никъ—(въ переносномъ смы-
слѣ) тумакъ.
Торохті́йка — говорливая женщина.
Трі́шечки — (уменьш.) —немножко.
Тря́сця — лихорадка.
Ту́ркотъ — хохлатый голубь.
Тю́тьки — не вдогадь.

Узли́къ — узелъ.
Ура́зливо — язвительно; больно.
Ура́зливый — раздражительный.
Усто́ньки — (уменьш.) уста; губки.
Хи́жа — часть хаты.
Харко́ — Захаръ, Харигонъ.
Хвѣ́ська — Θεодосіа

Цвѣ́гати — (переносн.) бить.
Цві́ркунъ — све; чкъ

Шава́й — шалфей.
Шѣ́вський — сапожни́цкій.
Широ́ченний — очень широкий.
Шку́льгати — прихрамывать.
Шти́мъ — холка.
Шти́мовата вівця — овца съ сто-
ячею шерстью.
Шморгну́ти — дѣрнуть, шмигнуть.
Шпа́рко — рѣзко; скоро.
Шугу́нути — полетѣть.
Що́глі — высокія стоячія бревна;
мачты.

Яко́сь — какъ-то.
Яцько́ — Яковъ.
Ярочко́вий — поярчатый.

БИБЛОГРАФИЧЕСКІЯ ИЗВѢСТІЯ.

К. В. Шейкісі, заклявовившій о своихъ занятіяхъ украинскою этнографіею изданіемъ *«Быта Подолянъ»*, началъ изданіе *«Опыта южно-русскаго Словаря»*, въ Кіевѣ.

Цѣна первому выпуску, безъ статьи: *«Нѣсколько словъ о южно-русскомъ народѣ и въ-особенности о его языкѣ»* 1 р., со статьею 1 р. 50 к. На пересылку прилагается за 1 фунтъ. Первый выпускъ получать можно въ Кіевѣ въ книжномъ магазинѣ В. Г. Барщевского и у составителя, на Кудрявцѣ въ д. Ващенко; въ Черниговѣ въ редакціи *«Черниговскаго Листка»*, въ Екатеринославѣ у учителя гимназіи А. К. Левицкаго, въ Немировѣ у учителя гимназіи О. Я. Воронаго, въ Каменецъ-Подольскѣ у чиновника В. Д. Кашубскаго. Въ теченіе 1862 года, выйдетъ первый томъ словаря, т. е. четыре выпуска, заключающіе въ себѣ minimum 43 печатныхъ листа. Подписная цѣна первому тому 4 рубля съ пересылкою. Лица, внесшія болѣе одного рубля за 1-й в., если пожелаютъ подписаться на цѣлый томъ, доплачиваютъ столько, сколько будетъ слѣдовать по разсчету. Первый томъ можетъ выйти въ теченіе 1862 года только въ такомъ случаѣ, если къ 1 февраля 1862 года будетъ по крайней мѣрѣ 100 подписчиковъ на цѣлый томъ. Въ противномъ случаѣ, изданіе словаря, какъ дѣло не *своевременное* и не *сообразное* съ потребностями и развитіемъ южно-русскаго народа, будетъ прекращено, о чемъ будетъ объявлено, и деньги будутъ возвращены подписчикамъ.

Надѣюсь, что лица, имѣющія у себя матеріалы для словаря, доставятъ ихъ мнѣ, какъ это уже и сдѣлали нѣкоторые. Матеріалы и требованія на словарь должны быть адресуемы такъ: въ Кіевѣ. Кандидату историко-филологическаго факультета Университета Св. Владимира, Каллинику Васильевичу Шейковскому.

ВЪ КІЕВѢ ВЫШЛО

ОБОЗРѢНІЕ**ЛИНГВИСТИЧЕСКИХЪ КАТЕГОРІЙ,**

СОСТАВЛЕННОЕ (по Штейнталу)

М. А. ТУЛОВЫМЪ.

Книгу эту (69 стр., in 8^o) можно приобрести въ Петербургѣ у Матвѣя Терентьевича Симонова, на Вознесенскомъ проспектѣ, въ домѣ Розова, кварт. № 7. Цѣна безъ пересылки 50 к. за экземпляръ; иногородные прилагаютъ, сверхъ того, пересылочныхъ и уку-порныхъ 25 к. сер. Книгопродавцы, при покупкѣ 5 и болѣе экземпляровъ, получаютъ 10% уступки съ цѣны.

ОБЪ ИЗДАНИИ

СОВРЕМЕННОГО

ВЪ 1862 ГОДУ.

«Современникъ» въ 1862 году будетъ издаваться на прежнихъ основаніяхъ, тѣми же лицами, какъ и въ прошломъ году.

Направленіе «Современника» извѣстно его читателямъ. Продолжая, по мѣрѣ возможности, развивать это направленіе въ приложеніи къ разнымъ отраслямъ науки и жизни, редація въ послѣдніе годы должна была ожидать измѣненія своихъ отношеній къ нѣкоторымъ изъ сотрудниковъ (преимущественно беллетристическаго отдѣла), которыхъ произведенія въ прежнее время, когда еще направленія не обозначались такъ ясно, — перѣдко съ удовольствіемъ встрѣчаемы были читателями въ нашемъ журналѣ. Сожалѣя объ уtratѣ ихъ сотрудничества, редація однакоже не хотѣла, въ надеждѣ на будущіе прекрасные труды ихъ, пожертвовать основными идеями изданія, которыя кажутся ей справедливыми и честными и служеніе которымъ привлекаетъ и будетъ привлекать къ ней новыхъ, свѣжихъ дѣятелей и новыя сочувствія, между-тѣмъ какъ дѣятели, хотя и талантливые, но остановившіеся на прежнемъ направленіи — именно потому, что

не хотятъ признать новыхъ требованій жизни—сами себя лишаютъ своей силы и охлаждаютъ прежнія къ нимъ сочувствія. Впрочемъ изъ писателей, пользующихся постояннымъ сочувствіемъ публики, «Современнику» вполне обезпечено въ будущемъ году сотрудничество гг. Островскаго, Салтыкова (Щедрина), Марка Вовчка, Станицкаго, Успенскаго, Григоровича и другихъ.

Что касается до отдѣла серьёзныхъ и современныхъ статей, то надо сказать, что въ большинствѣ случаевъ онѣ зависятъ отъ разныхъ условій. Впрочемъ, мы надѣемся, что кругъ предметовъ, доступныхъ обсужденію въ журналахъ, будетъ постепенно расширяться, а съ тѣмъ вмѣстѣ и разнообразіе и сила нашего журнала увеличиваться.

Въ отдѣлахъ бібліографіи, внутренняго обозрѣнія, фельетона, «Современникъ» старается, какъ замѣтили, конечно, читатели, не о педантической полнотѣ и систематичности, но всего болѣе о проведеніи, хотя бы и въ бѣглыхъ замѣткахъ, тѣхъ же истинъ и выводовъ, разъясненію которыхъ посвящаются, по возможности, цѣльныя статьи въ другихъ отдѣлахъ журнала. Этой же цѣли служилъ и «Свистокъ», отъ котораго редакція вовсе не намѣрена отказываться.

Составъ журнала остается прежній:

I. Повѣсти, романы, путешествія, драматическія произведенія, стихотворенія, статьи серьёзнаго содержанія, преимущественно по части исторіи, политической экономіи, исторіи литературъ, и прочее.

II. Современное обозрѣніе, то есть: 1) Критика и бібліографія книгъ и журнальныхъ статей, почему либо заслуживающихъ вниманія, какъ русскихъ, такъ иногда и иностранныхъ; 2) Внутреннее обозрѣніе замѣчательныхъ явленій русской жизни; 3) Замѣтки о петербургской жизни; 4) Политическое обозрѣніе; 5) Мелкія статьи, касающіяся отдѣльно того или другаго явленія современности.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

Въ С.-Петербургѣ: въ конторѣ «Современника», на Невскомъ проспектѣ, противъ Арсенала Аничкова дворца, въ домѣ Зивѣтнова, при книжномъ магазинѣ А. И. Давыдова.

Въ Москвѣ: въ конторѣ «Современника», на углу Большой Дмитровки, противъ Университетской типографіи, въ домѣ Загряжскаго, при книжномъ магазинѣ Н. В. Базунова.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Цѣна за годовое изданіе «Современника» въ С.-Петербургѣ безъ доставки: *пятнадцать руб. сер.*, съ пересылкою: *шестнадцать руб. пятьдесятъ коп. сер.*

И. ПАНАЕВЪ.

Н. НЕКРАСОВЪ.

Н. ЧЕРНЫШЕВСКІЙ.

ПОДПИСКА НА ПЕРІОДИЧЕСКІЯ ИЗДАНІЯ

ИМПЕРАТОРСКАГО ВОЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКАГО ОБЩЕСТВА

на 1862 годъ

ЖУРНАЛЬ

„ТРУДЫ“

И ГАЗЕТА

„ЭКОНОМИЧЕСКІЯ ЗАПИСКИ“.

Въ началѣ текущего года, редакціею «Трудовъ» и «Экономическихъ Записокъ» было заявлено, что, оставаясь при прежнемъ направленіи, обратитъ однако особое вниманіе на *отдѣлы библиографіи* и на *хронику заграничнаго хозяйства*. Съ этою цѣлю, въ каждомъ почти номерѣ «Трудовъ», были разбираемы новыя хозяйственныя сочиненія и періодическія изданія. Хроника же заграничнаго хозяйства помѣщалась въ смѣсѣхъ подъ особою рубрикой: *Обозрѣніе новостей по сельскому хозяйству за границею*.

Въ будущемъ 1862-мъ году, программа *Трудовъ* и *Экономическихъ Записокъ* остается, въ главныхъ основаніяхъ, согласно за-
нятіямъ Общества, прежняя.

Въ составѣ «Трудовъ» войдутъ слѣд. отдѣлы:

1. ЖУРНАЛЫ (ПРОТОКОЛЫ) ЗАСѢДАНІЙ Совѣта и Общаго Собранія Общества.
2. ОТДѢЛЕНИЕ I: СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО съ главными его отраслями.
3. ОТДѢЛЕНИЕ II: РЕМЕСЛА и ФАБРИЧНЫЯ ПРОИЗВОДСТВА, состоящія въ ближайшей связи съ сельскимъ хозяйствомъ.
4. ОТДѢЛЕНИЕ III: ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЯ НАУКИ, политическая экономія, естествознаніе и т. п.
5. БИБЛИОГРАФІЯ: разборъ хозяйственныхъ періодическихъ изданій и книгъ.
6. ОБОЗРѢНІЕ НОВОСТЕЙ по сельскому хозяйству за границу.
7. СМѢСЬ.

Въ **«Экономическихъ Запискахъ»** будутъ помѣщаться протоколы засѣданій Отдѣленій и Общаго Собранія, болѣе мелкія и спѣшныя статьи, хозяйственные и промышленныя извѣстія, вопросы сельскихъ хозяевъ и отвѣты на нихъ редакціи, разныя хозяйственныя объявленія и т. п.

Къ статьямъ какъ въ **«Трудахъ»**, такъ въ и **«Экономическихъ Запискахъ»** будутъ прилагаемы, по мѣрѣ надобности, *рисунки*. При выборѣ послѣднихъ, редакція будетъ обращать вниманіе не столько на новизну, сколько на практичность, простоту и удобоприѣмимость изображаемаго предмета въ русскомъ хозяйствѣ. Болѣе замѣчательныя полевыя и огородныя сѣмена будутъ при изданіихъ разсылаться по прежнему.

«Труды» будутъ выходить *ежемесячно* книжками, каждая не мѣнѣе 10 печатныхъ листовъ, а **«Экономическія Записки»** *еженедѣльно* по одному листу прежняго формата.

Цѣна за оба изданія остается 4 р., съ пересылкою во всѣ города и доставкою на домъ. Журналъ пересылается чрезъ С. Петербургскій почтамтъ по *тяжелой*, а газета по *легкой* почтѣ.

Подписка на **«Труды»** и **«Экономическія Записки»** на 1862 годъ принимается въ С. Петербургѣ: въ домѣ И. В. Э. Общества (въ 4-й ротѣ Измайловскаго полка), въ книжномъ магазинѣ **Лермонтова и К^о**. (въ Караванной, № 24) и въ Москвѣ: у книгопродавца **Глазунова** (на Кузнецкомъ мосту) и въ сельскохозяйственномъ комисіонерствѣ **Н. И. Анненкова**, на Зубов-

скомъ бульварѣ, въ домѣ Земледѣльской школы. Иногородные благоволятъ адресоваться въ **С. Петербургъ, въ Императорское Вольное Экономическое Общество.**

Подписка отдѣльно на какое либо изъ этихъ изданій не принимается.

Редакторъ **А. Совѣтовъ.**

ВОЕННЫЙ СБОРНИКЪ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

ПО ВЫСОЧАЙШЕМУ ПОВЕЛѢНІЮ,

ВЪ 1862 ГОДУ,

**выходить ежемѣсячно книжками отъ 15-ти до 20-ти
печатныхъ листовъ въ каждой.**

«Военный Сборникъ», издаваемый по Высочайшему повелѣнію, будетъ продолжаться въ 1862 году на прежнемъ основаніи.

Въ четыре года своего существованія, «Военный Сборникъ» стремился неуклонно къ всесторонней разработкѣ своей обширной программы. Не Редакція судить, въ какой мѣрѣ выполнила она эту трудную задачу; но, конечно, ни одинъ безпристрастный человѣкъ, постоянно слѣдившій за журналомъ, не упрекнетъ ее въ отсутствіи усердія и желанія служить, на сколько отъ нея зависѣло, интересамъ военного сословія. Равнымъ образомъ, всякій знакомый съ журнальнымъ дѣломъ согласится, что у насъ изданіе такого рода, какъ «Военный Сборникъ», представляло особенныя затрудненія при неразвитости отечественной военной литературы и при маломъ числѣ нашихъ военныхъ писателей. Что затрудненія, эти были преодолены, если не вполне, то большею частію доказательства тому налицо: «Военный Сборникъ» можетъ, не преуве-

личивая своихъ заслугъ, сказать съ увѣренностію, что способствовалъ пробужденію въ нашемъ военномъ сословіи умственной дѣятельности и, наполняясь со-сихъ поръ преимущественно статьями оригинальными, фактически заявилъ мысль о возможности существованія у насъ военнаго журнала самобытнаго, независимаго отъ иностранныхъ военныхъ изданій. Постояннымъ читателямъ «Военнаго Сборника» извѣстно, что главное вниманіе Редакціи было обращено на разработку всѣхъ живыхъ, современныхъ военныхъ вопросовъ, на отечественную военную исторію, на нравственный и матеріальный бытъ нашихъ войскъ и что многое объ этихъ предметахъ впервые было высказано гласно въ нашемъ журналѣ.

Такимъ путемъ Редакція будетъ слѣдовать и впредь. Но, выставляя на первый планъ отечественный элементъ, «Военный Сборникъ» будетъ знакомить своихъ читателей и съ замѣчательнѣйшими явленіями военной жизни у другихъ народовъ, равно и съ наиболѣе важными произведеніями иностранной военной литературы, весьма богатой, но мало у насъ извѣстной. Въ теченіе 1862 года Редакція приложитъ къ журналу переводъ съ нѣмецкаго: «Руководство къ изученію стратегіи для офицеровъ всѣхъ оружій». Посредствомъ такихъ приложений читатели «Военнаго Сборника» получаютъ постепенно рядъ настольныхъ книгъ и руководствъ, основанныхъ на новѣйшихъ изысканіяхъ. «Тактика Грисгейма» и «Исторія и тактика кавалеріи» *Нолана*, могутъ служить образчиками подобныхъ справочныхъ книгъ.

Программа «Военнаго Сборника», Высочайше одобренная, остается неизмѣнною и въ 1862 году.

І. ОТДѢЛЪ ОФФИЦІАЛЬНЫЙ. а) Извлеченія изъ приказовъ военнаго Министра, главнокомандующихъ арміями, Генералъ-Инспектора по инженерной части, Генералъ-Фельдцейхмейстера, начальника Штаба по Военно-Учебнымъ Заведеніямъ и командировъ корпусовъ. б) Извлеченія изъ циркулярныхъ объявленій департаментовъ Военнаго Министерства. в) Тѣ изъ общихъ узаконеній, которыя имѣютъ какое либо соотношеніе съ военнымъ бытомъ.

Въ извлеченіяхъ этихъ будетъ заключаться все относящееся до измѣненія состава войскъ, управленія ихъ, вооруженія, формы одежды и проч., въ такой мѣрѣ, въ какой необходимо знать это каждому офицеру,

Такимъ образомъ, отдѣлъ этотъ будетъ служить подручнымъ сборникомъ всѣхъ современныхъ постановленій и узаконеній (*).

II. ОТДѢЛЪ ВОЕННЫХЪ НАУКЪ. а) Тактика. б) Военная исторія. в) Военная администрація. г) Военная статистика. д) Фортификація и артиллерія.

По тактикѣ будутъ помѣщаемы преимущественно статьи, клонящіяся къ разрѣшенію вопросовъ, возбужденныхъ событіями послѣднихъ войнъ, какъ-то: о дѣйствіи въ бою пѣхоты вообще и въ особенности пѣхоты легкой, объ организаціи и употребленіи кавалеріи, и артиллеріи, о соответствующихъ современному состоянію военного искусства, способахъ обученія войскъ и т. п.

По военной исторіи будутъ помѣщаемы преимущественно описанія и разборы тѣхъ сраженій, въ которыхъ принимали участіе русскія войска. Къ каждому описанію будутъ приложены соответствующіе карты и планы.

По военной администраціи — все относящееся до управленія и хозяйства войскъ, какъ нашихъ, такъ и иностранныхъ.

По военной статистикѣ и географіи — обзоръ вооруженныхъ силъ различныхъ государствъ; описанія замѣчательныхъ театровъ войны.

По фортификаціи и артиллеріи будутъ помѣщаемы изслѣдованія различныхъ вопросовъ по отношенію ихъ къ дѣйствію войскъ, избѣгая техническихъ подробностей, для изслѣдованія которыхъ существуютъ у насъ спеціальныя журналы.

III. ОТДѢЛЪ ЛИТЕРАТУРНЫЙ. а) Разказы изъ военного быта. б) Записки военныхъ людей (мемуары). в) Путешествія, имѣющія военный интересъ. г) Жизнеописанія замѣчательнѣйшихъ военныхъ людей.

IV. СМѢСЬ. а) Извлеченія изъ журналовъ коммисіи улучшеній по военной части. б) Открытія и опыты разнаго рода, за границею и у насъ въ Россіи произведенные. в) Выдержки изъ журналовъ Русскихъ и иностранныхъ. г) Библиографическія извѣстія о военныхъ книгахъ и статьяхъ различныхъ журналовъ, выходящихъ на русскомъ, французскомъ, нѣмецкомъ и англійскомъ языкахъ. д) Всѣ

Извлеченія эти, само собою разумѣется, не могутъ замѣнить подлинныхъ приказовъ и циркуляровъ, которые, въ настоящее время, обязаны выписывать различные штабы и другія управленія.

нововведенія по военно-административной и строевой части во всѣхъ государствахъ.

Страницы «Военнаго Сборника» открыты, по прежнему, для всѣхъ, желающихъ своими познаніями и наблюденіями содѣйствовать общей пользѣ военной семьи. Только при такомъ дружномъ содѣйствіи и возможно достиженіе важной цѣли органа военныхъ интересовъ—разпространенія въ войскахъ рациональныхъ свѣдѣній о военномъ дѣлѣ. Редакція надѣется, что на призывъ ея откликнутся, какъ было до сихъ поръ, всѣ свѣдущіе и образованные офицеры, служащіе и служившіе.

Желающіе помѣщать свои статьи въ «Военномъ Сборникѣ» благоволятъ доставлять ихъ въ Редакцію «Сборника». Въ случаѣ одобренія статьи, она будетъ напечатана при первой возможности; въ случаѣ же неодобрѣнія—возвращается автору, по оговоренію въ умотребованію, или довѣренному отъ него лицу, *безъ всякихъ объясненій*. Редакція принимаетъ на себя обратную пересылку только тѣхъ статей, которыя хотя и не могли быть напечатаны, но представляютъ въ какомъ либо отношеніи трудъ замѣчательный. Въ статьяхъ переводныхъ или составленныхъ по нѣсколькимъ сочиненіямъ необходимо обозначать источники, откуда онѣ взяты. Чертежи, прилагаемые къ статьямъ, Редакція проситъ составлять, по возможности, въ форматѣ осьмушки или четверти печатнаго листа.

Вмѣстѣ съ симъ Редакція покорнѣе проситъ всѣхъ присылающихъ къ ней статьи для печати подписывать имена свои и адреса *четко и ясно*. По желанію авторовъ, имена ихъ могутъ быть скрыты отъ публики и останутся извѣстны только *одному* редактору. Статьи и письма *неподписанныя* Редакція печатать не можетъ.

Вознагражденіе за статьи, помѣщаемыя въ «Военномъ Сборникѣ» определено: за переводы отъ 12 до 20 руб. сер. съ печатнаго листа, за извлеченія и компіляціи по 30 р. е., а за оригинальныя сти до атъ 50 р. е. и, въ нѣкоторыхъ случаяхъ, выше.

Авторъ можетъ, сверхъ того, если пожелаетъ, получить бесплатно до 25 отдѣльныхъ оттисковъ своей статьи, помѣчая о томъ на самой статьѣ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ.

Подписка на «Военный Сборникъ» принимается:

Въ **С.-Петербургѣ**, въ конторѣ Редакціи «Военнаго Сборника», на *Литейной, домъ Денфера, № 13, и*

Въ конторѣ при книжномъ магазинѣ Давидова, на Невскомъ проспектѣ, наспротивъ арсенала Николаевского Дворца.

Въ **МОСКВѢ**, въ конторѣ, при книжномъ магазинѣ Щепкина и Комп., на Лубянкѣ, въ домѣ Сысалина.

«Военный Сборникъ» выходитъ *ежемесячно*, книжками отъ 15 до 20 листовъ въ каждой.

Подписная цѣна за годовое изданіе, или за *двенадцать книжекъ шесть рублей серебромъ*.

Иногородные подписчики, служащіе въ войскахъ, прилагаютъ за пересылку *пятьдесятъ копѣекъ серебромъ*; неслужащіе въ войскахъ—*одинъ рубль пятьдесятъ копѣекъ*, равно и тѣ изъ городскихъ подписчиковъ, которые пожелаютъ, *чтобы журналъ доставлялся имъ на домъ*.

Редакція «Военнаго Сборника» *покорнѣйше проситъ гг. начальниковъ частей доставлять, вмѣстѣ съ требованіями на журналъ, именныя списки* гг. офицеровъ, подписавшихся на «Военный Сборникъ», съ тою цѣлью, чтобы книжки журнала могли быть доставляемы на имя каждаго подписчика, чрезъ Газетную Экспедицію С.-Петербургскаго Почтамта, въ наглухо задѣланныхъ пакетахъ, какъ пересылаются всѣ частныя періодическія изданія.

Желающіе имѣть «Военный Сборникъ» за 1859 годъ, съ *картою Италіи*, и за 1860 и 1861 годы, съ *приложеніями: «Тактика» Грисейма и «Исторія и тактика кавалеріи» Нолана*, благоволятъ обращаться съ требованіями въ Редакцію.

Главный Редакторъ «Военнаго Сборника»,
Генеральнаго штаба Генералъ-Майоръ **Меньковъ**.

ОБЪ ИЗДАНІИ ЖУРНАЛА

МИНИСТЕРСТВА НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ

ВЪ 1862 ГОДУ.

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія будетъ издаваться въ будущемъ году по той-же программѣ, по которой издается съ половины 1860 года. Въ *первомъ отдѣлѣ* журнала будутъ помѣ-

щаются теоретическія разсужденія и практическія замѣтки по вопросамъ изъ области педагогики и дидактики, а также критическія описанія воспитательныхъ и учебныхъ заведеній, какъ русскихъ такъ и иностранныхъ, въ ихъ современномъ состояніи и историческомъ развитіи. Во второй отдѣлѣ войдутъ статьи психологическія, физиологическія и философскія, если онѣ прямо или косвенно могутъ содѣйствовать къ разрѣшенію педагогическихъ вопросовъ; въ этомъ же отдѣлѣ будутъ помѣщаться статьи по исторіи просвѣщенія и статьи обще-историческія, въ которыхъ раскрывается ходъ народнаго образованія. Третій отдѣлѣ будетъ посвященъ критикѣ и библиографіи: въ него войдутъ критическіе разборы педагогическихъ сочиненій и журналовъ, учебниковъ и дѣтскихъ книгъ, а также научныхъ и литературныхъ произведеній, которыя по содержанію своему могутъ имѣть вліяніе на педагогическую дѣятельность. Наконецъ четвертый отдѣлѣ журнала будетъ содержать въ себѣ извѣстія о всѣхъ болѣе или менѣе замѣчательныхъ фактахъ, относящихся до народнаго образованія въ Россіи и мѣлкія педагогическія статьи. Кромѣ того при журналѣ будутъ издаваемы особыя приложенія, состояція или въ оригинальныхъ произведеніяхъ русскихъ педагоговъ, или въ переводахъ замѣчательныхъ иностранныхъ педагогическихъ сочиненій и учебниковъ. При чемъ не лишнимъ считаемъ напомнить, что въ эти полтора года журналъ министерства роздалъ безденежно своимъ подписчикамъ слѣдующія особыя приложенія: Уроки географіи, Д. Семенова, два выпуска; Дѣтство человека, Д-ра Гейфельдера; Начатки дѣтскаго школьнаго ученія, А. Дистервега; Уроки физики, А. Игнатовича, и нѣсколько библиографическихъ указателей книгъ, періодическихъ изданій и болѣе замѣчательныхъ журнальныхъ статей. Въ будущемъ году редакция предполагаетъ издать при журналѣ: 1) Продолженіе *Уроковъ физики*, А. Игнатовича. 2) *Основные законы воспитанія*, К. Ушинскаго. 3) *Исторію педагогики*. 4) Третій выпускъ *Уроковъ географіи*, Д. Семенова. Новые подписчики получаютъ первый выпускъ тѣхъ приложеній, которые начаты въ 1861 году.

Условія подписки остаются прежнія; подписная цѣна: за одну неофициальную часть, выходящую ежемѣсячно отдѣльными книгами отъ 12 до 15-ти листовъ каждая, за годъ 6 руб. 50 коп. безъ пересылки и 8 руб. съ пересылкою; съ официальной частью, выходящею особенными тетрадками, 13 руб. 50 коп. съ пересылкою и 12

руб. безъ пересылки. Подписка принимается въ редакціи журнала министерства, въ газетной экспедиціи и у всѣхъ извѣстныхъ книгопродавцевъ.

Редакторъ К. Ушинскій.

9145/11-12 ж.

K-107

168983

5

1. *Состав комиссии по изучению истории и культуры
г. Казани. На основании постановления Казанского
университета.*

Генерал-майор К. К. Казанский

К. К. Казанский

1908 г.

4

